

12311

54

Magyar

I R O D A L M I
R I T K A S Á G O K

Szerkeszti Vajthó László

54. 77.

FÁY ANDRÁS
SZINÉSZETI
TANULMÁNYAI

A Magyar Irodalmi Ritkaságok eddig megjelent számai:

1. Bessenyei György: A törvénynek útja. Tudós társaság. Ára 1— P.
2. Péterfy Jenő dramaturgiai dolgozatai. Ára 2— P.
3. Benyák Bernát: Joas. Piarista iskola-dráma, 1770. Ára 150 P.
4. Bessenyei György: Egy magyar társaság iránt való Jámbor Szándék. Bécs, 1790. Ára —80 P.
5. Károlyi Gáspár: Két könyv... Debrecen, 1563. Ára 150 P.
6. Szemelvények Temesvári Pelbárt műveiből. Ára 2— P.
7. Péterfy Jenő zenekritikái. Ára 150 P.
8. Édes Gergely: Eredeti oktató mesék. Ára 1— P.
9. Dugonics András: Magyar példabeszédek és jeles közmondások c. gyűjteményéből. Ára 1— P.
10. Kazinczy világa. Ára 3 P.
11. Szent Erzsébet legendája. Szent Elek legendája. Halál Himnusza. Ára 1— P.
12. Siralmas panasz. Ára 150 P.
13. Péterfy Jenő dramaturgiai dolgozatai. Második sorozat. Ára 150 P.
14. Vedres István: A Tiszát a Dunával összekapcsoló új hajókázható csatorna. 1805. Ára 150 P.
15. Bessenyei György: Anyai oktatás. Ára 1.. P.
16. Bessenyei György: Magyarság. A magyar néző. Ára 1— P.
17. Hajnal Mátyás: Az Jesus szívét szerető szíveknek ájtatosságára. 1629. Ára 2— P.

54
MAGYAR IRODALMI RITKASÁGOK
SZERKESZTI VAJTHÓ LÁSZLÓ

LIV. SZÁM

FÁY ANDRÁS
SZINÉSZETI
TANULMÁNYAI

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

867507

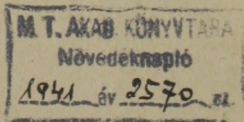
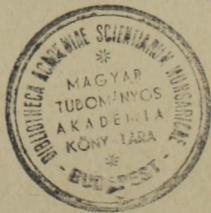
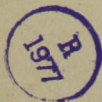
020.021

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Ezt a munkát a budapesti VIII. ker. m. kir. állami *Zrínyi Miklós gimnázium* ifjúsága adta ki a magyar színészet megindulásának 150-ik évfordulójára.

Az anyagot *dr. Staud Géza* tanár rendezte sajtó alá a VIII. o. tanulók közreműködésével.

Budapest, 1940. december havában.

FÁY ANDRÁS SZINÉSZETI TANULMÁNYAI

1940-ben értük meg a magyarnyelvű hivatásos színjátszás megindulásának 150-ik évfordulóját. Kelemen László, az első magyar színigazgató társulata 1790 őszén lépett először a Várszínház színpadára, s ezzel a magyar színeszet elindult göröngyös útján, hogy valóra váltsa a nemzeti reformkor legjobbjainak álmát: a nemzeti színjátszást.

A Magyar Irodalmi Ritkaságok is megakarta ünnepelni a maga módján ezt a nevezetes évfordulót és valamilyen módon emléket óhajtott állítani annak a színháznak, amely először tárta ki kapuit a magyar színészek nemes törekvései előtt. A Várszínház történetéből kerestünk tehát kiadásra alkalmas anyagot, s így esett választásunk a színház későbbi kiváló igazgatójának, Fáy Andrásnak színeszeti tanulmányaira. Ezek az értekezések igen értékes forrásai színészettörténetünknek, s különösen azt a kort világítják meg, amely a Nemzeti Színházért folytatott küzdelmekkel volt tele.

Fáy Andrásnak a színeszet terén kifejtett működése Badics Ferencnek *Fáy András élet-*

rajza c. kiváló monográfiája alapján tisztán áll előttünk. Fáy 1828-tól kezdve tagja volt a színügyi bizottságnak, megnyerte az Akadémia pályázatát arra a kérdésre: Mikép lehetne a magyar játékszínt Budapesten állandóan megalapítani? 1833-tól Döbrentei Gábor társaságában igazgatója volt a Várszínházban megtelepedett kassai színtársulatnak, megszerezte a Nemzeti Színház számára a Grassalkovich-féle telket és végül résztvett az 1837-ben megnyílt Pesti Magyar Színház (a későbbi Nemzeti Színház) vezetésében is.

Várszínházi igazgatósága különösen azért jelentős, mert a Pesti Magyar Színház művész-személyzetének legjelentősebb tagjai a keze alatt működött kassai társulatból kerültek ki, s így Fáy lelkiismeretes színésznevelői tevékenységének volt köszönhető ennek az együttesnek művészi színvonala. A Nemzeti Színház érdekében egyébként a vármegyén és később a pozsonyi országgyűlésen is heves propagandát fejtett ki, s nemzeti játékszínünk legalább annyival tartozik neki, mint Széchenyi Istvánnak és Földváry Gábornak.

A negyvenes évektől kezdve, mikor már eltávolodott a színházi élet gyakorlati irányításától, értekezéseiben érvényesíti egykori tapasztalatait és egy elmúló kor színészettörténeti adatait igyekszik megmenteni az utókor számára. Ezt az öt tanulmányt közöljük itt, s bár annakidején megjelentek korabeli folyóiratokban és hírlapokban, nehezen hozzáférhe-

tők és ez indokoltta teszi újból való kiadásukat. Csupán egyetlen értekezését hagytuk el, a már említett pályairatát: *Miképen lehetne a magyar játékszint Budapesten állandóan megalapítani?* Mellőzésének oka egyrészt terjedelme (eredetileg 51 nyolcadrét oldal, ami a Ritkaságok formájában legalább 7 ívet foglalt volna el), másrészt az a körülmény, hogy ez az egy tanulmány 1834-ben könyvalakban is megjelent *Magyar játékszíni jutalmazott feleletek* címen, két másik pályázónak, Kállay Ferencnek és Jakab Istvánnak dícséretre méltott feleleteivel együtt. Ez a munka minden közkönyvtárban megtalálható, sőt még a könyvkereskedői forgalomból sem vészett ki, s így bárki könnyen hozzáférhet.

A közölt cikkek sorát a *Nyílt szó az országos színház ügyében* c. tanulmány nyitja meg (először: Pesti Hírlap, 1841. 19—20. szám). Ebben az országos küldöttség munkaköréről, az igazgató kiválasztásáról, a színészképzésről, a nyugdíjintézet fontosságáról és a színpadi művek jutalmazásáról beszél. Később rátér az igazgató munkakörére, a társulati tagok kötelességeire és a közönség feladatára. Nem találunk nála elvont elmélkedéseket, minden szavából a tapasztalt színházvezető gyakorlati józansága szól.

Ugyanilyen böles gyakorlatiassággal találkozunk az *Apró figyelmeztetések nemzeti színházunk körül* c. tanulmányában is (először: Pesti Divatlap, 1846. 16. szám). Figyelme min-

den apróságra kiterjed: az utcák világítására, a színház körüli vidék rendezésére, köztisztasági viszonyaira, a közönség viselkedésére. A Nemzeti Színház bérletrendszeréről és műsorpolitikájáról kifejtett véleménye sok tekintetben még ma is útmutatásul szolgálhat. Tapintatosan, de igazságosan bírálja a fiatal színészek alkalmazását, a színházat elárasztó külföldi művészeket, a bevezető zene hiányságait, a hosszú nyúlt felvonásközi szüneteket, a kellemetlen szagot terjesztő lőszerek használatát, a színpadi vívás komolytalanságát, a színészi mozgást és hangleyjtést. Kikel a játék póriassága, durvasága és a halál ízléstelen, naturalisztikus ábrázolásmódja ellen, majd a gyakorlott játékmester biztonságával beszél a „félre“-szólásokról és a színészi hangökonómiájáról. Mindig látott és hallott példákra hivatkozik, de szavai sohasem sértők, minden mondatából jóindulat és az ügy szerezete árad.

A magyar színészet multjáról szóló értekezése (először: Nemzeti színházi nyugintézeti naptár 1858-ra) a kassai társaságnak várszínházi működéséről szól. Elbeszéli küzdelmeiket, a Grassalkovich-telek történetét, Földváry és Széchenyi működését. A tanulmány legérdekesebb része az, ahol a budai színésztársaság kiválóbb művészeiről rajzol képet. Végül a színészek fizetéséről, a nézőtér helyáraitól és a színház műsoráról számol be.

Hogyan kell megítélni a színészt? c. rövid tanulmány (először: Magyar színházi lap, 1860. 3. szám) tájékoztatás a közönség és a zszurnalisztika számára. Abból indul el, hogy a színésznek csak jelenje van. Megvilágítja a szerepalakítás mozzanatait, a szereptanulmányt, az öltözködést és a színpadi beszédet.

Utolsó cikke, *A nemzeti színészet viszontagságai, s majdan megalapítása Pesten, hiteles adatok nyomán* (először: Magyar színházi lap, 1860. 46—47. szám) a nemzeti színjátszás összefoglaló története Kelemen László kezdeményétől a Nemzeti Színház megnyitásáig. Ebből azok az arcképek emelkednek ki, amelyeket az 1807-től 1815-ig Pesten működő társulat színészeiről rajzol. Adatai hitelesek és megbízhatók, az egész összefoglalás egykorú feljegyzései alapján készült.

Minden tanulmányát az igazi színházi szakember szintetikus látása hatja át. Kultúrpolitikai érzék és gazdasági gyakorlatiasság, irodalmi műveltség és diplomáciai ügyesség, közönséglélektani ismeret és színészpédagógiai készség, dramaturgiai képzettség és szervező tehetség csodálatos egységben jelentkeznek nála. Nincs külön színpadi elmélete és külön színpadi gyakorlata, minden tudása feloldódik a színpad művészetében, de gyakorlati tevékenységének minden mozzanatát elméletileg is meg tudja fogalmazni. A Mesék és a Béltekyház írója és a Hazai Első Takarékpénztár ala-

pítója így jelenik meg előttünk színészeti tanulmányainak tükrében.

A tanulmányokat időrendi sorrendben közzöltük és a bennük található színészettörténeti adatok könnyebb kezelése céljából név- és tárgymutatóval láttuk el.

Dr. Staud Géza.

NYÍLT SZÓ AZ ORSZÁGOS SZÍNHÁZ ÜGYÉBEN

Az ország rendei, az 1832/6-i országgyűlésen, mint annak 41. t.-c. mutatja, azon nézetből vették a pesti nemzeti játékszín-országos ajánlat és gond alá, hogy „a jól rendelt játékszínnek a nemzeti kifejlődésre, a nyelv pallérozásának előmozdítására és az erkölcsiség ezáltal is bővebb kiművelésére elismert jótékony hatása van“. Az 1840-i 44. t.-cikknek 6. szakasza pedig az országos színházi küldöttséget aziránt bízta meg: „hogy a színház igazgatásának a jövő országgyűlésig mi módoni elrendezésére nézve, a színház művészeti előhaladásának megfelelőleg, ideiglen oly intézkedést tehessen, melyet belátása szerint legcélszerűbbnek fog találni; a legközelebbi országgyűlésen mindazáltal e tárgyra nézve kimerítő véleményt adjon“. Az ügy tehát nemzeti, s ahhoz minden honfinak tiszta, egyenes szándékból hozzászólnia nemcsak szabad és illő, de kötelesség is, s a tárgy jelen állásában annál inkább, hogy az országos színházi küldöttség a hazának oly férfiaiából áll, kik többnyire eddig a színház tárgyaival gyakorlatilag keveset foglalkozván, szerény

véleményeket kétségen kívül már annál fogva is jó néven veendének, minthogy több szem többet lát, s a küldöttségnek jövő országgyűlésre beadandó véleménye, nagy hihetőséggel, végképen eldöntendi ezen fontos ügy jövődjét. Ily hit és teljes meggyőződés fogat alulírottal is tollat.

A fentebb idézett két színházi törvény azt mutatja, hogy a pesti nemzeti színház, magasabb feladatú minden európai színházaknál; mert azzal a nemes mulatozáson kívül nemzeti szent célok is egybeköttetvék. Mutatja továbbá, hogy ezen célok csak úgy érethetnek el, ha a nemzeti színház jól rendeltetik el és a színházi igazgatás művészeti előhaladásnak megfelelőleg intéztetik el. Véleményem szerint mindezeknek eszközlésére közre kell munkálni mind országos küldöttségnek, mind igazgatónak, mind színészi személyzetnek, mind pedig magának a közönségnek is. Szabad legyen ezúttal az országos küldöttség munkaköréről szólanom, a többiről egy külön cikkben legközelebb.

Mi tehát az országos színházi küldöttséget illeti: az még csak küszöbén állván gyakorlatilag véve, a színház körüli teendőknék, ezek iránti véleményemet még minden gáncs nélkül nyilatkoztathatom. Első tárgynak ötlük fel:

a) a színházi igazgató megválasztása; s ettől függ minden idve az intézetnek. Ne csalódják azzal senki, hogy az igazgató háta

mögé állítandó bármely testület foghat célszerűleg kormányozhatni egy színházat. A színházi igazgatás nem táblai, nem dicasterialis tanácskozások alá való; folytonos és szaggatott felügyelés annak első és múlhatatlan feltétele. Egy jólelkű, nemzeti ügyért, és nem mellékes érdekekért hevülő, tárgyhoz értő, szilárd jellemű, részrehajlatlan, gyarlóság csábjaitól mennyire lehet ment, fáradhatatlan és kivitelre termett, haza és színészi személyzet előtt, jelleménél és feddetlen erkölcsénél fogva tekintetben és tiszteletben álló, mennyire lehet a színház dolgaiban, kivevén netalán annak gazdasági részét, teljes meghatalmazással munkáló színigazgató, remény felett fogja pár év alatt emelhetni az országos színház ügyét; valamint ellenben gyáva, értetlen, elbizottan büszke, mellékes érdekekkel és gyarlóságokkal küzdő, vagy süllyedt tekintetű, végképen alásüllyesztheti azt. És valamint amannak felesleges, sőt káros a szoros korlátozás, úgy ennek botlásait és gyávaságait, ki nem pótolandja soha semmi hátamegére helyezett ellenőri testület. Illő, sőt igazságos, hogy az igazgatónak, ki a közönség előtt felelet terhe alatt áll, szabad kéz engedtessék, valamint igazságos az is, hogy a színi személyzetnek oly igazgató választassék, kitől függnie szégyenére ne váljék. A Pesti Hírlap 4. számának vezércikkében megvala mondva, miképpen a színház-igazgató megválasztása nem csődületre való;

és meg kell vallanom, de az országos küldöttség is érezni fogja, miképpen az ottani jóslatot a tapasztalás csak igen is hamar megigazoló, — mert nem akadt folyamodó, minőt az országos küldöttség reménylett. Véleményem szerint tehát az igazgató megválasztása nem vala csődületre eresztendő; hanem az egész hazában gondosan megválasztandó, s e terhes, gyakran hálátlan hivatal elvállalására megkérendő. Mert ha most az első országos igazgató tekintetében hitelt vesztett kend, süllyedni fog ezen hivatal jövődjére is, és óvakodni fog azt érdemes felvállalni.

b) Szükségesnek tartom, hogy az országos küldöttség mind a drámai, mind operai pályára növendékeket igyekezzék kiképeztetni. Azt állítani, hogy e magyar opera már meg volt, vagy meg van alapítva, szintoly névetséges, mint hinni, hogy már alapítva van a magyar művésziskola, minthogy néhány külföldi jeles festész időről-időre lejöve hozzánk, s itten nagyjainkat, gazdagabbjainkat festgeté. Azzal, hogy magyar falak közt érthetetlen, vagy ficamított text énekeltetik, nincs megalapítva a magyar opera; sem azzal, hogy néhány kórista, kikből magán-énekest, énekesnőt alig várhatni, néhány operai kórust legtöbbszörre gépelyesen, mint egy síp-láda után betanult, de nem lévén sem testalkatra, sem tehetségre nézve megválogatva, időelőtt kidől pályájából. A megalapítás eszméje nem állandóságot, folytonos felállhatást és így

történhető hiány eretében, rögtöni kipótolhatást feltételez. Már gyenge orgánumú és többnyire nyelvtörő operai személyzetünket tekintve, ígérhetünk-e annak állandóságot és egyes tagok kiléptök, vagy kigyengülésük esetére, gondoskodtunk-e válogatott pótló növendékségről? Basszista, mióta Molnár és Udvarhelyi Sándor eltávoztak, még kórusunkban is alig találkozik, magán-énekes basszistánk pedig még nem is volt. Én az operai személyzet iparát méltatni kívánom, de általa a magyar operát megalapítotttnak nem tarthatom. És miután nemzeti célainkhoz képest minden esetre a drámai művészetnek adván az elsőséget, szívesen meggyőződöm afelől, hogy a világszerte művészetnek ismert opera nemcsak megállhat ama mellett, hanem mint nyelvünk hajlékonyításának és művészeti ízlésünk kiképzésének egyik eszköze, mint kor divatánál és előadások változatosságánál fogva szükséges, partolando is: óhajtom, hogy az telhetően tökélyíttessék. Ezen tökélyítés azonban ne csak szaggatott és ideig-óráig való legyen, hanem alapos és állandóságot ígérő; mi egyedül növendékek gondos kiválogatásával és kiképzetésével eszközölhető. Most szegény füleink, operáinkban, mit a réven nyernek, elvesztik a vámon; és nagyon csalatkoznék, ki nyelvünk csengését, hajlékonyságát, színpadunkon operai textből kívánná megítélni.

A drámai pálya jelennen az egész hazában alig tizenkét egyed által képviseltetik, kik többnyire nem fiatalok immár; s kiknek elhalásuk, vagy kilépésök esetére, nincs kik által felváltatniok. Ezen tizenkettő közt is alig van egy pár, ki folytonos haladásban lenne; mert annak tudása, hogy ők szükségsek és csaknem kipótolhatlanok, fájdalom, gyengíti náluk a művészi ipart, csökkenti a kellő függést és rendtartást, s felhúrozza követeléseiket. De különben is keveset kivéve, színészeink, színésznőink, még eddig csak inkább a természetnek és színészi hosszszas gyakorlatnak, mint művészi kiképezetésnek növendékei. A színművészet pedig szintügy sokat haladott a kor szellemével, mint minden más ága a művészeteknek; ennél fogva ma már többek a művelt közönség követelései a színművészre nézve, mint hajdanában valának, miknek egyedül művészi tapintattal és úgynevezett színészi rutinnal teljesen megfelelni alig lehet. Szükség tehát a színésznek elméletileg és gyakorlatilag kiképeztetnie a maga pályájára, hogy magát a színdarabot s különösen abban maga szerepét, szerepe jellemét és költő szellemét kellőleg felfogni, híven és természettel, s mégsem prózai mindennapisággal, gondos stúdiummal, de ennek átcsillámlása nélkül, helyes érthető szavalással, interpunctiókhoz szabott lélekzéssel, helyes accentuatióval, erők kiemeléseivel, indulatok, szenvedélyek

hív rajzolásával és fokozásával, túlság és feszesség nélkül bírhasa előadni. Ily kiképeztetés már csak azon tekintetből is szükséges, hogy ennek segélyével egy pár év alatt oda juthat a színnövendék, hova különben több év múlva se fogna juthatni, ily képző iskola mellett az időnkinti pótlás bizonyos.

Nem áll itt ellent az országosan kirendelt pénzsegély csekélyisége; mert ily kiképzéshez még most conservatoriumi intézetet felállítani nem volna szükség. Van hangászegyesületünk, vannak jeles énektanítóink, tanítónéink, vívó- és táncmestereink, szavalási, drámai és színművészi oktatókat pedig szinte nem volna nehéz honunkban lelhetni; sőt akadnának művészetértő drámai íróink között oly lelkesek, kik egyszer-másszor felolvasásokat is tennének a színszemélyzet előtt, egyik vagy másik ágára nézve ezen művészetnek. Így erősen hiszem, hogy az országos évenkénti segélypénznek legfeljebb negyedével, néhány női és férfi szín-egyedet kiképeztetni annyival is inkább lehetne, hogy ezek egyszersmind mint kóristák és statiszták használtathatnának. Az ügy ezáltal is minden esetre sokat fogna nyerni, hogy színészek gyermekei elébb nyerhetnének alkalmazást; az egy pár év alatt természeti mostohaágot elárult gyermekek pedig, mint idővel is csak kontárkodásra menendők, a színpályától végképpen elmozdíttathatnának.

c) Harmadik fő gondjául merném ajánlani az országos küldöttségnek egy nyugpénz tőkének alapítását. E nélkül csaknem kivihetlennék látom honunkban a színművészet oly haladását, mely a kitűzött nemzeti céloknak megfelelhessen. Mert azon kívül, hogy oly világi pályára, mely baleset és elöregedés napjaira maga egyedeit biztosítani nem bírja, senki örömet sem magát, sem gyermekeit elszánni nem fogja, s így legtöbbször csak ideigleni szükség, fontolatlan kedvtelés, könnyű élet csábjai stb. édesgetik jelennet, keveset kivéve, új egyedeinket a színházi pályára, mi sem a művészet haladására, sem a színházi személyzetek erkölcsi szilárdságára nem legbiztosabb kilátást nyújt. De mi nemzeti célzatainkra legközvetlenebbül tartozik, nyugpénz-biztosítás nélkül, még magában Pestben is bajos, vagy csaknem lehetetlen, a hazánkban találtatható legtökélyesebb színészi személyzetet fenntartani. Ugyanis jelesebb színészeink is, nemrégén még valószínűségi nomádiai életet éltek, s egyrészen élnek máiglan is. Ezen életnek, minden sanyarúságai mellett, vannak bizonyos regényes és megszokás által könnyen vonzókká, kedvesekké váló oldalai. A vándorszínésztársaság, minthogy vendégként csak rövid ideig tanyázik egyhelyben, rendszerint szívesen fogadtatik, kitűnő tagjai vendégeltetnek, tapsokkal, ajándékokkal jutalmaztatnak, s így némi hízelgő celebritáshoz jutnak; mik hely-

benmaradó lekötéssel, habár szilárdabbul és biztosabban kivívhatók is, de oly zajlással, oly hiúságkecsegtetéssel nem történnek. Ez az oka, hogy mostani színészeink, színésznőink készek állandó bizonyos szép engamentjeket is felmondani, sőt kijátszani azért, hogy egypár hónapig mulékony dicsőséget és ideigleni hasznot arathassanak. Ez az oka, hogy rendhez, szükséghez és függéshez szokni nem bírnak, mert vendég-kalandjaikban, mondhatni, szabad madarak. Ez az oka, hogy némelyiknek, bár örökké nemzet és nemzeti-ség peng szájában, elhagyja csekély ok, vagy neheztelés miatt, kipótolhatlan hiányt hagyva maga után, a középponti színházat, hónapokig vándorol városról városra, csodáztatja magát, s rendszerint csökkenve pályáján, s itt-ott reáragadott művészi salakot hozva magával, tér vissza hozzánk. Mindez hiba és kipótolhatlan veszteség a honi szín-művészetre nézve, de kérdem: némileg nem menthető-e a színészi személyzetünk jelesebbjeinél? Nekik, mint Schiller mondja, csak néhány évből álló jelen sajátjuk, azt úgy kell használniok, mint belátások szerint magok részére legcélszerűbben használhatják. Lehet-e józanul kívánnunk, hogy ezen szűk jelenből, minden jövőendőrei vigasztaló kilátás nélkül, éveket áldozzanak fel csupán hazafiságból, és fecskekint oda ne siessenek, hol reájok melegebb nap süt? Azonnal másképpen fogna állani a dolog, ha nyugpénz bizto-

sítaná a színész jövődjét, s remélhetné, hogy ha a középponti nemzeti színháznál folytonosan tíz évet tölt, fizetésének egy részét nyugpénzül nyerendi, mely azon arányban növekszik, melyben hű szolgálatjának évei szaporodnak. Ekkor van oka, miért ön és családja javáért állandóul lekösse magát, és művészi iparával nagyobb fizetést törekdjék kivívni magának. Színészi személyzetünknek mostani állhatatlansága, örök járása-keleése, menése-jövése intézetünknek örök habzása és ingása, a legnagyobb mótely, mit középponti színházunkra és általánosán a honi színművészet haladására nézve gondolni lehet. Ne vélje senki, hogy jobb művészeinknek vendégszerepeskedése a hazában, a kárt kipótolja. Mert azon veszteség, hogy ily járás-keleés miatt, sem itt Pesten, sem másutt a hazában, kerekdeden, egybevágólag, helyes szerepkiosztással, s csak oly tökélyel is, milyennel lehetne, semmi jelesebb színmű elő nem adathatik, ki nem pótolható! Nem kell felednünk azt is, hogy a pesti közönség több tekinteteknél fogva míveltebb, melynek egy-szersmind alkalma van összehasonlításokat is tehetni; minélfogva Pesten, színházzal, nemzeti célt nem érhetni el másképp, mint lehetőleg kiegészített tökélyes színházi személyzetel, olyannal, mely a csekélyebb szerepeket se ejtse el, mely a jelesebb színműveket úgy bírhasza adni, hogy a helybeli színházak ne jobban, és a műértő ne csak egy-két kitűnő

személlyel, hanem az egész előadással leheszen megelégedett. Ez most a botránkoztatásig gyéren történik; mert legjobb színészeink folytonos felváltással vándorlásban vannak, — minek ugyan rendtartás mellett ellensége nem vagyok — vagy mihelyt eszökbe jut, apróbb vándorszínésztársaságokat alkotnak, az összesítendő erőt eldiribolják, és nem tesznek eleget sehol. — Valóban méltó lenne erejét venni azon visszaélésnek, minélfogva avatott és avatatlan, néhány kontárt, szökött tanulót, elcsapott szobaleányt maga mellé szegődtet, s velök fogadók állásaiban, csürpajtákban, juh-fészerekben garázdálkodik a művészettel. Ez veszt tekintetében, a haza pedig dolgozó kezekben, mikbe ásó, kapa, és varrótü illenének. — Nyugpénz-tőkéül lehetne évenként egy pár ezer pengőt külön kamatra kiadni, lehetne évnegyedenként e végre egy-egy színmutatványt adatni, és a színházi büntetések öszvegeit is e célra fordítani.

d) Szükség az országos választmányoknak intézkedést tennie, drámai művek, opera, s más muzsikai költemények jutalmazásáról, mik előadási illetőségek által legcélszerűbben eszközöltethetnek. Erészben a tudós társaság segélyére lehetne a színházi intézetnek, nemcsak eddig jelesen gyakorlott színművi jutalmazásaival, de különös jutalomfeltételekkel is oly művekre, mikben az intézet legérezhetőbb szükségét szenved. Fonák aggodalmak és túlságos ízléskedésnek tartom itt a tudós

társaság részéről kizárását a paródia-szerkesztés jutalmazásának. Mert habár az aethesis nem igen ajánlja is a paródiát, de már csak nyelv tekintetében is figyelmét ki nem kerülheti a t. társaságnak, sem paródiák iratását, előadatását, a kor szerencsétlen méte lyénél fogva per vim inertiae gátolhatni nem fogja. Ha pedig adatniok kell, úgy tanácsosabb kevésbé rosszaknak, nem erkölesteleneknek, nem póriasaknak, nem nyelvhibákkal hemzsegőknek adatniok. Történhetnék ily jutalmazás a társaság részéről renden kívül, óvással, s egyedül a színházi intézet szüksége tekinteténél fogva.

Szólottam az országos küldöttség munkaköréről. Ami már 2-szor az igazgató munkálkodását illeti, természetes, hogy a közönség országos igazgatástól többet vár, mint megyeiben nyert volt; s e követelésben, még a legjózanabbak is, legfeljebb az első évre nézve leendnek némileg engedékenyek; s ezt is csak oly feltétel alatt, hogy már az első év intézkedése reményt nyujtson haladáshoz, és jobb jövődőhöz. Nemzeti színházunk ügyében, az első alapkőletételétől kezdve, sok, sokszor, sokféleképen és sokak által rontott; ebben tehát nem mindennapos erőre, akaratra, szilárdságra, dolog-értésre van szükség, hogy a haladási útból kiferdült intézet abba visszaigazíttassék. Rosszul rendezett színház olyan, mint a rossz vers; könnyebb újat írni, mint azt kiigazítani. Oly igazgató,

kinek legfeljebb odáig terjed hatási célja, hogy a naponkinti mutatóványok fel ne akadjanak, s az intézet, élet és halálközti tengésében fenntartassék, akassza szegre igazgatói pálcáját, s engedje szerencsésebbnek az áldozatot! Mert középponti színházaknál gyökeres reformok kellenek. — Mindenek előtt hozzon az igazgató, értelmesebb színészek meghallgatásával szilárd színházi törvényeket, és szinte azoknak befolyásával tartsa fenn, és hajtassa végre állhatatos kitűréssel azokat. Mert a színház belső dolgaiban, aristocratiai magas szemölddel, egyedül, és színészeknek, kik magok dolgaiban leghelyesebb felvilágosításokat adhatnak, elmellőzésével akarni igazgatni, célszerűtlen dolog. Meghallgattatás által pedig a színművész, benne helyezett bizalomnál fogva, magát emeltetve érezvén, melegebben simul az üggyhöz, a törvényekhez, miket maga is hozni, s fenntartani segít; és ha az igazgató ezen melegséget józanul használni tudja minden pártoskodások dacára is, az intézet javára fordíthatja befolyását. A törvények legyenek határozottak, bűvő-ajtót fel nem hagyók, úgyhogy azokat csak felolvasni, és személyválogatás nélkül alkalmazni kellessen. Erészben az igazgató legyen szigorú és részrehajlatlan, s női kecskek ellen, mik színpadon igen veszélyes fegyverek, erősen páncélozott; személyzet előtti tekintetét ne kalapfeltevéssel, durva kikeléssel, vagy pöffeszkedéssel, hanem jóakarattal, szí-

lárdsággal, egyszerűetettel és részrehaajlatlansággal tartsa fenn. A színi személyzet minden tagjait úgy tekintse, mint vagy már kivívott, vagy leendő, vagy legalább lehető művészeket. Ennélfogva bánásmódjában ne legyen semmi, úr és cselédközi viszonyból, s a hatalom szavát csak ott használja, hol az kikerülhetlen; de ekkor ne is tágítson attól. Különösen a szerepnemtudók iránt kérlelhetetlen legyen. Ennélfogva a próbákra eljárjon, s ezeknek alkalmával, a mult esti előadásnak minden történt hibáit szigorúan rója meg. — Szükség józanul arra munkálni az igazgatónak, hogy a közönség ízlését nemesítse, emelje; a színházból pedig minden olyas, mi nemes társalgási símaságot sérti, apródonként száműzettessék. Kötelessége a színigazgatónak, figyelemmel tartani a közönség igazságos kíváнатit, s óvakodni attól, hogy kiket az némi általánossággal nem tűrhet, azokat a közönség nyakán ne tartsa, azokkal türelmét folytonosan ne ostromolja. Ennélfogva a ferde ízlésnek, karzat póriabb tettségének oly kevésbé hízelegjen, mint csak lehet. E tekintetből, megvallom, barátja a grotesk táncnak nem vagyok. Mi sikert érnek az ország színházi céljai, a művészet, mi éledeletet a nemesebb ízlés, azon nyaktörő, lábficamító bakugrásokban, sületlenségekben, majom, kutya aljas személyítéseiben, mik újabb korunkban, színházunkban a karzatot röhögtetik, a nemesebb ízlésűt pedig bánt-

ják? — Hiszen egypárszor látva, megszűnnek ezek még mulattatók is lenni. Kellem, grácia, ízléses szemérem, bájos hajlékonyság, lelkes kifejezés, szellemi, aetheri könnyű lebegés azon tulajdonok, mik táncban a műveltebb nézőt igézik, mit ez szívesen a művészek közé soroz. De oly táncnak, mit ártatlan fiával, leányával nem örömetst óhajt láttatni, kedvelője, pártolója nem lehet. Tartózkodjék színházszemélyzetében és szolgálatjában, pusztán kegyelmeket osztogatni, és azokba maga ügyetlen embereit rakni be. — Mindezek oly fontos és folytonos ügyeletű dolgok, mik múlhatatlanul feltételezik az igazgatónak semmi más hivatalos dolgokkali el nem foglaltatását; sőt mikre nézve legtanácsosabb az igazgatónak egy rendezői széket jelesebb színészekből alkotni, mely a színház apróbb viszonyait elintéztén, az igazgató számára fontosabb dolgokra időt nyerjen.

3-szor: Az országos színház-intézet haladására és virágoztatására nézve, kétségtelenül legtöbb függ magoktól a személyzet tagjaitól. Kötelességöknek egész veleje bennfoglaltatik azon eszmében, hogy ők hazánkban nemcsak a művészetnek és estveli nemes mulatozásnak, hanem egyszersmind nemzeti szent céloknak is sáfárjai; hogy az ő állásuk magasztosabb minden más színszemélyzet állásánál. Ezen eszme azt következteti, hogy nekik erkölcsben feddetleneknek, legalább minden botrányt eltávoztatóknak szükség

lenniök, és mind erre, mind művészi haladásra nézve fenn kell tartaniok, az úgynevezett esprit de Corps-ot. Ezen szellem azt kívánja, hogy magok között, egyedül csak nemes vetélkedésnek és semmi esetre nem irígy dulakodásnak levén helye, mindenkor az egész színtestület tekintetét és becsületét hordozzák szemeik előtt. A darabok előadásiban, necsak személyökre nézve törjenek kitűnni, hanem arra munkáljanak, hogy azok telhető tökélyel történjenek. Tiszteljék mindenkor és mindenben a közönséget; különösen óvakodjanak készületlenül lépni fel eleibe; mert ez valóságos sértése a közönségnek, de egyszersmind öngyalázás is. Fogadják szívesen a józan kritikát és használják azt magok tökélyítésére; fogadják szívesen a szigorú törvényeket, rendtartást és kellő függést, meggyőződván afelől, hogy művészet és rendtartás nem megférhetetlenek egymással, s nincs becsületes testület e világon, mely rend és fenyték nélkül fel bírhatna állani. — De mit különösen színházunk mostani körülményeihez képest leplezetlenül el kell mondanom: emlékeztetem jelesebb színészeinket arra, hogy ők magyar honnak fiai, a magyar nemzeti színművészetnek személyesítői. Innen fel kell rólok tennem, sőt követelem, hogy a nemzeti színház körülményeire, erejére és céljaira tekintettel leendnek, és különösen most, midőn reájok az intézetnek szüksége van, nem veendnek példát azon nemtelen

csajkásoktól, kik pesti árvíz alkalmával szerfeletti árt vevének emberélet-mentésökért. Botránkozva hallám, s hallá minden jóért hevülő, hogy némely színészeink fizetéseikre nézve szinte szerfelettségig követelők az országos választmány előtt; mi is ezen utóbbit azon szomorú helyzetbe teszi, hogy vagy becsukassa a nemzeti színházat, vagy néhány jobb színészeinket elmenni hagyja Pestről, vagy a nemzeti célokra szánt országos segélypénzt, a színészek fizetési által úgy felémésztetni engedje, hogy a kitűzött országos célok végképen elmaradni kényteleníttessenek. Ki német, ki franc színházhozi szegődést rebesget, ha követelése megtagadtatnék, s ezt azon színészeink teszik, kik ezelőtt néhány évvel éltek és pályájok legfőbb dicsőségének hírleszték: állandó nemzeti színházban léphetni fel. Én üres szónak hiszem ezen hírt; mert azt oly színészeink felől hallám, kiket becsülök, de még mint pusztá hír is szomorító. Egy hivatásának megfelelő szorgalmas színművész kétségenkívül megkívánhatja azt, hogy fizetésével életgondjaira nézve telhetően fedve legyen; de telhetően mondám, mi azt teszi, hogy a művésznak, mint mesterembernek szabott ára nem levén, ha józan, és amellet oly honfi kíván lenni, ki nemcsak száján pengeti a hazafiúságot, hanem szívében is hordozza azt, az intézet körülményeihez és erejéhez szükség alkalmaznia követeléseit. S mi jogosíthatja jelennen színészein-

ket szerfeletti követelésekre? Nincs-e némelyiknek hárommannyi fizetése, mint vala Budán? Oly gazdag lett-e hirtelen nemzeti intézetünk, mely még kevéssel ezelőtt collectákat koldulgatott maga fenntarthatására? Oly nagyon dúsan és folytonosan fizet-e a hazában a parlagi színész-vándorlás? Oly kimeríthetlen-e segélypénze az országos ajánlatnak, hogy már most kérhet a színész nemcsak tisztességes megélhetésre, hanem kéjteljesre is? Valljon nem méltatlanság neme-e, feszített követelésekkel állni elő egy oly ország pártfogása ellenébe, melyben még annyi hiány pótolandó, s azokkal mintegy kijátszani célzatait? Ezen szerfeletti követelésnek két okát hallom: egyiket, hogy egy kezdő művésznének nagy fizetés köttetett. Ez hiba lehetett; de menthető. A zeneművész, orgánumára nézve ezer balesetnek van kitéve, sőt rendes esetben is, alig tarthatja ez ki harmadrész ideig a maga művészetét, mint a drámai színművész. Másik ok, vagyis inkább ürügy a drága ruházkodás. De valljon helybenhagyható-e azon irigy vetélkedés és fényűzés, mely e részben színpadunkon, kivált nőszemélyzetünk között uralkodik, hol gyakran a szobaleányt szerepező bal paréban is megjelenhetne öltözetében? Mirevaló e hiúság, hol szakad meg ennek határa? Kívánja-e ezt a színház célja, vagy a közönség józanabb része? S e hiúságnak feláldoztasának-e az országos intézet fontosabb érdekei

és célzatai? Legyen szabad ismétlenem még egyszer, hogy sem a tisztességes élelmezést, sem szigorú pályáján az olykori örömet senki sem kívánhatja megvonhatni a színművész-től; de viszont mindenki joggal kívánhatja tőle a józansággal párosított hazafiúságot. Némelyek a színszemélyzet közül azt is vehetik nagy fizetéskívánás ürügyeül, hogy színházi nyugpénz intézet jelennen nem létezvén, öregségök napjaira kell zsugorgatniok. De ily ellátásnak nem oly kívánatok, miknek teljesítése az intézettől nem telik, lehetnek eszközei, hanem hol lehet és illő, meggazdálkodás, mi, fájdalom, keveset kivéve, nem látszik erénye lenni színi személyzetünknek. Senkinek magánéletébe avatkozni nem kívánok, de hiszem, hogy kivált főbb tagjai személyzetünknek, nyugpénz-intézetig, mostani fizetés mellett is, józan kíméléssel, legalább jutalom-bevételeiket és vendégi keresetöket kamatra félretenni bírhatnák.

4-szer: Ha valamikor, most van ideje, hogy a magyar közönség a maga részéről telhetően elősegélje az országnak a nemzeti színházban kitűzött célzatait. Nevezetesen jelennen fő szempont az, hogy az intézet első országos évében türelemmel és békés elvárással legyen. Megtörténhetik az, hogy az országos küldöttség némelyeket jobb színművészeink közül is kénytelen leend, nem győzvén meg követeléseiket, elbocsátani. Ez csökkenteni fogja az estveli mulatozást; de legyünk igazságosak

és türelmesek, várjunk azon meggyőződéseinkben jobb jövőre, hogy ennek országos célok mellett így, és nem másképen kellett történnie. Addig hazafiúi szilárdság és áldozat pótolgassa estvéli kéjesebb mulatozásainkat. Másik tiszte a közönségnek részéről is arra munkálni, hogy a nemzeti színházban társalgási finom símaság uralkodjék, és a művészeti ízlés időnkint gyarapodjék. Ne válasszunk ki vakon a színészi személyzetből kedvenceket, hogy azokat, akár érdemlik, akár nem, akár jól, akár hanyagul játszanak, akár tudják szerepeiket, akár nem, megtapsoljuk, hanem úgy intézzük tetszési jutalmazásainkat, hogy azok érdemet és szorgalmat ébresszenek és jutalmazzanak; s mindenkor műértésnek és művészeti tapintatnak hordozzák bélyegeit.

APRÓ FIGYELMEZTETÉSEK NEMZETI SZÍNHÁZUNK KÖRÜL

Nemzeti közintézetek, szintúgy, miként nagy pályájú férfiak, folytonos gáncsnak, követelésnek, méltó és méltatlan vádaknak vannak kitéve, nemcsak azon okbul, hogy felszólaláshoz mindenki jogot tart, hanem mert egy kissé simogatja is hiúságunkat azon gondolat, hogy a közügyön mi is igazíthatunk valamicskét, ha nem többecske is, mint aszszonya szépségén azon szobaleány, ki egy ősz hajszálacska ránta ki kitetszőbb hajfodrai közül. Azaz: „ipse feci“, „ipse excogitavi“ valami varázskéjű egy érzemény! Mondhatnék reá példákat: mily tréfás, olykor gonosz játékot űz az jó hazánkban még erős jóakarat közepette is. Mi csoda tehát, ha nemzeti színházunk ügyében is, avatott és avatatlan, értő és értetlen hallatá szavát, és meggáncsolva lőnek tetőtől talpig színház, drámai művek, színházi igazgatóság és színészi személyzet, elannyira, hogy kivált ez utóbbi kettőnél még a legbiztosabb iránytű is elferdült volna ügyelve mindnyájára; miért is, hogy ez ne történjék, nem ügyelének egyikére is. Ennélfogva én részemről, nemzeti

színházunk ügyében a nagyobbyszerűeket, már más alkalommal, jó régen ugyan, de elég jókor, azonban szinte majdnem minden elferdítése nélkül az iránytűnek mondogatván el, ezúttal csak azon apróságoknál kívánok maradni, mik a magamszórú gyakori színházvendégeknek kissé kényelmetlenségekre s olykor kedvetlenségekre is esnek, teljes reménnyel lévén színházunk szíves vendégszeretete és méltánylása iránt, hogy a nagyobbak mellett ezen apróságokra is kiterjesztendi figyelmét.

Mielőtt ezekre mennék, egy megjegyzést színházunk helyzetéről. Az, ha eddig, mint mondani szoktuk, megjárta is, ezután, mihelyt a lánchíd végképen elkészül, naponkénti előadásokra, a nemzet ohajtataához képest célszerűtlen leend. Ugyanis felednünk nem szabad, hogy ránk nézve a nemzeti színház, nemzetiségünk palladiuma és egyik leghatályosabb eszköze, mit a nemzetnek, különösen a maga két anyavárosában virágoztatni fő-érdekében áll. A két anyaváros, Buda és Pest több mint testvér egymással, s a lánchíd szinte egységnek láncza leend közte. Ha még e tekintethez, a Budához kötött nemzeti kegyetes emlékeket adjuk, lehetetlen volna, ha anyagi érdekeinket teljesen mellőzhetnők is, — pedig naponként egyre-másra csak 30 egyént veszíteni is el a színházi közönségből, nem csekély jövedelmi csökkenés — Budának viszonyait, nemzeti színházunknál, fő-főszem-

pontul nem vennünk. Ha már bérleteinkben, ellenőrség, nem tarthatása és visszaélések nem gátolhatása tekinteteiből, nem nyújthatjuk a budai dicasterialistáknak azon kedvezést, melyben a budai idegenajkú színháznál részesülnek, mi pedig magasabb tekintetekből kívánatos lenne, érdekünkben áll azon méltányosság, hogy velők s általában a budai közönséggel, a csaknem egy-egy falusi kirándulással vetekedő színházi utat telhetően megkíméltessük s azt megrövidíteni igyekezzünk. Mert a lánchíd elkészülte után, nyerni fogunk ugyan az átjárás könnyebbségében, de mégis fennmarad részökről másik része az áldozatnak, t. i. az, hogy megkettőztetik járásuk Pestre és vissza az őszi ködös, sáros, és téli fagyos hónapokban, mik tulajdonképeni évszakaik a színházaknak. Ne feledjük azt is, hogy jelenleg Buda népének több nemzetiségre, jövődőben pedig, ennek gyarapodtával, nekünk nagyobb terjeszkedésre van szükségünk. Ezért valóban óhajtható, hogy szem elől ne vesszítsük, miként a Dunaparton, a lánchíd közelében díszes színházi telekkel bír a nemzet; miként építésre már mintegy 420.000 p. ftja van; miként jelen színházunk innetova szűk leendő nevedő közönségének és naponként haladó nemzeti-ségének; miként éppen a színház szűk üre miatt, rendkívüli mutatványoknál a belépti árt tetemesen és sajnosan felemelni kényszerülünk; — s mindezeknél fogva nincs

messze az idő, melyben egy alkalmasabb helyzetű, tágasabb, díszesebb nemzeti színházról szükség országosan gondoskodnunk. A mostani, miután a Duna-melletti telek, terjedelmére nézve, alig elégíthetne ki minden színházi szükségét, használható fogna maradni: conservatoriumra, operai és olvasópróbákra, szertárra, festőteremre, könyvtárra s más hasonló szükségekre. Nem áll ellenemben azon nehézség, hogy a hazának sok fontosabb teendői közt, színházra nem telik újabb áldozat. Mert nemzetiségünk minden teendőinknek éltető eleme; s legrosszabb esetben is nem éppen megoldhatlan feladat, ott, hol telek és 420.000 pft készen állnak, kiegészíteni azt, mi hiányzanék, akár törlesztési kölcsönnel, akár néhány páholynak nagyaink számára ideiglenes lekötésével stb. Azonban ez országos dolog; maradjunk körünknel.

Kezdjük a dolgot sorban. Háromnegyedet üt hétre, s a nemzeti színházba indulunk. A közönségnek legalább $\frac{11}{12}$ része gyalog megyünk, keveset kivéve a Hatvani-utcán végig, s Zrínyitől keresztül a Grassalkovich-féle szeglet-épület felől. A hintókon, előttünk, utánunk és körülünk robogó $\frac{1}{12}$ rész közönség, más utas és városi fuvarzatokkal vegyülve, majdnem eltaposztat bennünket, amint hogy emlékezem is egy eltaposottra; az elkésett lámpagyújtogató létráját hozza szemünknek, amint hogy tudnék, még pedig a honnak igen drága szemekről példát mon-

dani, mik eképen sérültek meg; a talyigás a járdán künnhagyott talyigájával üt sérelmet lábunkon, s mindezen veszély, főkép vásáros időben, sokszorosán növekszik a Zrínyin túl, hol négy keresztút hasítja egymást, úgy, hogy alig tudjuk olykor tájékozni magunkat, s félreszökni a veszély elől. Kimenetkor a színházból, méginkább súlyosodik ez, úgy, hogy rendkívüli esetekben, például nagyobb vagy közel eső tűzveszélyben a népmegtululás, az elkésett és uraságaikért siető vagy hazafelé hajtató kocsik miatt, nem ok nélkül tarthatni naponkint a szerencsétlenségektől. Mert a Hatvani-utca még sötétebb sok más oldal-utcácskáknál; a lámpák benne csak pislogó mécsek, mik szűk repcetermésre vagy bérlői bő nyereségvágyra mutatgatnak; a keresztúton pedig, főkép borult időben, szinte egyiptomi a sötétség! Bármit mondjunk, az egész, mintegy 150—170 öl hosszú Hatvani-utcán végig, egy-egy oldalon csak három pislogó lámpácska, a széles országút szegletein egy-egy pislogó mécs, az Újvilág-utca bekanyarodásain pedig éppen semmi lámpa, csakugyan nem sok figyelemre mutatnak a város részéről egy szépen látogatott hazai intézet iránt. Szabad-e színházi lelkes igazgatóságunktól, mely több hiányt kipótla már, remélénünk egy komolyabb felszólítást Pest városához és ettől, mely szinte mindinkább kezd csatlakozni nemzetiségünkhöz, méltanyosságot követelnünk abban, hogy a nem-

zeti színház szomszédságait kissé bővebb és biztosabb kivilágításra méltassa, mint eddig tevő? Nem szükség e végre emlékeztetésül felhoznom azt, hogy egy kivívott hatású országos intézetnek, mellyel nemzeti nagy célok egybekötvék, már tekintélye is, de különösen a város kötelességében álló politikai nézetek, méltán megkívánhatják ezt azon várostól, mely hon szíve, és mely idegenajkú közönségének saját költségén, legdiszesebb telkén épít színházat; megkívánhatják egy oly közönség részére, mely a nemzetiség főmáját viseli a honban, s mely mégis nem irigyelve, nem bolygatva az idegenajkúnak nyújtott kedvezést, egyedül csak annyit kér a várostól, mennyit minden oly közhely iránti figyelem, mely naponkint ezrekből álló közönséget gyűjt össze, szorosan követelhet. Két valódi árgándi lámpa a Grassalkovich- és Zrínyi-házak szegletein és tán magasan áthúzott, s lámpákkal megaggatott lánc az országúton keresztül, nemkülönben a Hatvani-utca jobb kivilágítása, célszerűen fognának segíthetni a bajon.

Színház udvarán nyájasan fogadja a színházi vendég szemét az új ültetésű bokrozat, de idővel szintoly nyájasan fogandja-e orrát is? Igen kétlem! Ez ellen csak igen szorosan és folytonos felügyeltetés az egyetlen óvó-szer, s remélénünk lehet, hogy azon igazgató-ság, mely oly figyelemmel és buzgósággal előzget közkívánatokat, e részben is meg-

teendi a magáét. Azonban nem tagadhatom, hogy látogatott közhelyeken, terepély fákat óhajtók, nemcsak tisztaság, hanem nagyszerűség, és a rekkenő melegekben oly kellemes árnyék kedvéért is. S ha teszem, a színháznak bőven megkavicsolandó udvarán, szép hárs-, vadgesztenye- vagy platán- stb. töben gyeppelel övedzett fák ültettetnek a széleken köröskörül alig hiszem, hogy ne inkább fogná megnyerni már csak azért is a közjavallást, hogy a mostani bokor- és virágültetések igenis megszűkítik a különben is szűk udvar terét, mint azon virág- és gyepszarvaskák, keresztcskék, mik legalább nekem igen kisszerűeknek tetszenek egy nagyszerű és nagycélú nemzeti középületnél.

Úgy hiszem, közkívánatot fejezek ki azon óhajításomban, hogy a járda úgy a Grassalkovich-féle ház előtt, mint az országúton keresztül, telhetően megszélesíttessék és felemeltesék, a kifolyások felibe pedig fedeles váluk, vagy dobogó formák alkottassanak; mert jelenleg kimenetkor, legkisebb sáros időben is, igen kellemetlen és békevesztő a népmegtululás és alkalmatlan a kölcsönös lökdösés.

Az előcsarnokba lépve, fizetünk. Nincs kifogásom a bérletek és a beléptijegyek árai ellen. Azok még mindig jutányosabbak színházunknál, mint a németnél; minek úgyis szükség lennie még jó ideig, ha célt érni kívánunk. Nemzetiség iránti buzgalom gazdálkodással pártva, mégis csak többet eszközölhet, mint ma-

gában amaz. Azonban megvallom, azon számítással és tapintattal nem bírok megbarátkozni, miknél fogva a zártszékek és földszinti bemenetek hónapos bérletei megszüntettek. Én ezen rendszabást mind a színházi pénztár, mind a kitűzött nemzeti cél irányában károsnak tekintem. Pesten sok az ideiglenes tartozkodó, ki egy negyedévre nem számíthat; sok az olyan, ki körülményei vagy foglalkozásai miatt huzamos színházvendég nem lehet; sok, kinek egy negyedévi bérletet egyszerre letenni sajnosabb, mint háromszorra és több oly ifjúság, mely rövid törvényfolyamokon Pesten van s törvényszünetekre falura megy ki; s nevezetesen a húsvéti törvényszünet miatt az első, az aratási törvényszünet miatt a második, a szüreti miatt a harmadik, és karácsonyi miatt a negyedik évnegyedi bérletet, és így mindnyáját, vagy pedig hasztalanul fizet; de legtöbb az oly ifjúság, kinek terminus elején van egy kis pénze s képes egy hónapra bérteni, de csak közepén is a terminusnak, nem jut többé pénze naponkénti bemenetre; mert fiatal vér, sok inger és alkalom közt nem szokott szorosan számító gazda lenni. Azt pedig feltenni sem akarom, hogy mindezen fiatalság azon okokból eltávolíttatni vagy korlátoztatni szándékoltatnék, mert tán olykor élénk és zajos; hiszen mióta színházunk fennáll, részéről botrányra nem emlékezünk; de másrésztől miután ma már kor-nak és divatnak éleménye a színház, s ez ellen alig lehetnek sikeresek ifjainknál a régi er-

kölcsi leckézések, gondoljuk meg azt, hogy azon szegényebb sorsú ifjainkat, kikből máris annyi jeles tehetségű drámaírók, s valljunk igazat, sok avatatlan közt olykor nem éppen üres dráma- és színházbíráló telt ki, tehetségkifejtéseiknek alkalmaitól megfosztani, vagy ezekért megtaksálni, aligha nem méltánytalanság; gondoljuk meg azt, hogy a színházi közönség némi tekintetben seregélyfaj, odasereglik, hol sok feleivel találkozni vél s a sokaság rendszeren maga magát szokta összegyűjteni. Azonban még most, habár jobban kezdenek is menni dolgaink, ritkán töltjük meg oly igen a színházat, hogy többen ne férnénk el benne. Ne varrjunk e részben hímet a német színház bérleteiről, mikből a hónapos bérletek szinte kihagyatvák. A mi közönségünk más, különösen a zártszékek és földszin közönsége. Ez nálunk nem oly folytonos és állandó, mint amott; s ez nálunk nem pestbudai lakosokból, hanem csak benne tartózkodókból, nem vagyonos polgárokból, hanem legtöbbször szűkerszenyű ifjúságból áll; és ha felvesszük azt, hogy a jeles színművészi vendégek nálunk gyérebbek, az eredeti jeles darabok is, fejledező drámai literaturánkban, még nem számosak, ennél fogva a fordítások és ismétlések sűrűek, mik naponkénti befizetés ingeréül nehezen szolgálhatnak; hogy az abonnírozások mégis csak legbiztosabb derekát teszik a színházi jövedelemnek: nem fogjuk csekély tekintetűnek venni a bérletekbeni telhető megkönnyítéseket. Nem ellenvetés itt

az, hogy ebben vagy amabban az évben, kevés számmal valának az ily hónapos bérlők; mert jövődöben lehetnek többen, és a józan számítást sohasem lehet tagadni. A lefolyt év sanyarú volt, zártszékeink pedik szűkek s csaknem haszonvehetlenek. És végre ne feledjük azt is, hogy, kivált mióta kaszinók, körök, gyűlédek léteznek, ritka az oly szenvedélyes vagy unatkozott, vagy megszorult a két városban, ki bérlet nélkül is folytonosan járja színházi előadásainkat, mik közt gyakran hónapszámra is alig akad egy új, de akad hetenként kettő s több is, mi már 20—60-szor fordult elő. A bérletes már csak eljár, ha befizetett, miként az egyszeri tót, könnyecsorgás közt fölsemegézi megvett tormáját, habár olykor duhog is magában; de a nem bérletest mi csalja be ily elkoptatott előadásokra? A mi magyar közönségünk, még, fájdalom, nem oly számos, hogy felváltva új vendégekkel tölthesse meg a színházat; eszténként csaknem ugyanazon megszokott cirkusokat láthatjuk benne; és valljuk meg, hogy még a legszerényebb követelés mellett is hónapenként egy új darab, olykor darabocska s félévenként egy új opera, kissé mégis kevés! Hiszen némely darabban, már mi közönség is felmerénk sügő nélkül lépni; és operáink numeróit úton-útfélen fütyölgetik még lámpásos gyerköceink is. Don Sebastiánnal még a laihár német színház is megelőzött bennünket. Mindennek korántsem az igazgatóság hanyagságát vagy színészeink kényelmességét gondolom

okának, hanem a sok intermezzót, a sok külföldi művészt, bűvészt, a nem bizonyos időszakra szorított elutaztatást vendégszerepekre, mi miatt ritkán van Pesten komplett a színészi személyzet, sőt mi miatt még szerepek is ritkán osztathatnak ki kellőleg.

Miután egykor magam is többenemű befolyással valék a színházi dolgokba, jól tudom azt, miképen az igazgatóság különféle körülményekben jogosítva lehet, úgynevezett cassadarabokat többször, sőt sokszor is adadni. Ez helyén van akkor, mikor efféle darabok magasztosabb célokat nem sértenek; mert hiszen másfelől a közönség kedvtelése biztos barometrum, s a színház ezer szükségére ezerek keltenek, mégpedig gyakorta rögtön. E részben méltányosnak óhajtom a magyar közönségünket, de viszont méltányosnak abbonnensei irányában a színházi igazgatóságot is; mert azt minden tekintetben megérdemlik. Nem elég részökre egyedül arra ügyelni fel, hogy hónaponként a megígért 22 előadás kiteljen, hanem arra is, hogy telhetően változatosak legyenek az előadások; mert folytonos látogató könnyebben vesztheti érdekét, mint ritka vendég; továbbá legyenek az előadások, ha nem újsággal is, de legalább más érdekekkel gyönyörködtető, és ne egymás után rögtön, vagy rövid közökre ismételtettek; és ha a pénztár érdeke e részben nekik csökkentést okoz, nyujtassék más előadásban némi kárpótlás; annyival is inkább, hogy mindenkor, amikor előre nem látott betegség,

vagy más akadály miatt a kitűzött repertoir megváltozik, mi gyakran esik, s kell is esni minden színháznál, leginkább az abbonensek isszák meg a levét a félkészületű rögtönzésnek. Már vegyük például a mult március hónapi előadásokat: abban nyolc bérletszünet és egy zárt nap mellett ismételtetett egy darab háromszor, s oly darabok adattak, melyek már 20, 22, 35, 39, 46, 65 ízben fordultak meg színpadunkon, s majdnem minden második-harmadik hétben egyszer; 10—12-ig megfordultakat nem is számítván. Mi vala mindezekért a kárpótlás? Az, hogy Dreyschock egyszer bérfolyamban is játszott valamit. Kérdem: ha más hónapok is ekként mennének, fogna-e érdemes lenni bérletet venni ki? Hiszen vegyünk fel egy zárt-széket: annak bérletéből esik egy hónapra 15 vft, min válogatva láthatni a hónap repertoir-jából legérdekesebb kilenc előadást, míg bérlettel csak elkoptatott dolgokat látunk. És nem kell feledni még ezek mellett azt is, hogy sokszor ismételt darab, rendesen, és ez természetes, ha nyagabbul szokott adatni, mint az elsőb előadásoknál, részint minthogy rendes próba ritkán tartatik azokból, részint pedig, mert szeretnek új kezdő tagokat is léptetni fel azokban; mert, és ez ismét természetes, a jelesebb tagok megúnják végre az egy baknyúzást. Az új évnegyed bérletéből, 13 nap alatt, csak három előadást láttunk; mert nem tekintetvén a húsvéti norma-napok, két bérlet-szünéssel örvendeztetünk meg. Erősen hiszem, hogy az igazgatóság

mind a mellett is, hogy a legújabb bérlethirdetményben nem adá elő, mi azonban igen rendén fogott volna lenni: mennyi előadást nyerdünk hónaponként, vagy évnegyedenként? Igazságos leend, részint a megtartott, részint felrúgtatott tavalyi ár mellett, megtartani ez évre is az előadások számát és kipótolni az abonneneknek az ápril hónapi csökkenést. Az, hogy jobban megy a színház dolga, bizonyosan nem fog ürügyül használtatni kellemetlen önkényekre; mert a nemzetiség terjesztésének érdeke és a nemzeti színház országosan kitűzött célja ellenében, nem fogná azokat menthetni a nemzet előtt semmi más mellékes érdeknek ürügye. Vannak, kik abban némi philantrópiát és pártfogói nagylelkűséget, sőt szabadelvűséget keresnek, hogy nemzeti színházunknál kezdő színészeknek is pálya engedtessék, magok ereje megkísérésére. Ezekkel csak nagy megszorítással érthetek egyet. Nemzeti színházunk nem kezdő színészeknek való; nemcsak azért, hogy a nemzeti színház jobb állásánál fogva jobban megválogathatja személyzetét; nemcsak annál fogva, hogy a pesti közönségnek, mely közt nem gyér a műértő, igényei nagyobbak, s ízlése míveltebb és általánosabb, mint kisebb városok közönségeinek; hanem azért is, mert Pesten, Budán színházunknak két vetélytársa létezik, melyek egész Németföld színművészei vendégszerepléseiknek nyitva állanak; minélfogva színházunknak folyvást kész emberekkel és telhetően kerekded, egybevágó tökélyes előadá-

sokkal szükség előállania, ha nemzetiséget terjeszteni, s magát látogatottá tenni kívánja. Tudjuk, csak egy szerep is, rossz kézben, mint ronthatja meg az egésznek hatását; minélfogva én a szerep ferde kiosztását nem tekinthetem egyébnek, mint darab-gyilkolásnak, és közönség iránti figyelmetlenségnek. Tudjuk azt is, hogy, noha nemzeti színházunk annyi jeles taggal dicsekszik, mennyivel csak főbb udvari színházak dicsekedhetnek, mégis gyakori előadásaikban a hézag; olykor-olykor hiányzik azokban azon könnyű és vidor előadási roham is, mi kivált a jó víg darabok előadásának egyik főkelléke. Miért? Bizony nem mindenkor szerep-nemtudás, vagy elmulasztott próba miatt, hanem többnyire azért, mert egyrésze a szerepeknek oly kezekbe adatott, mik mintegy foliek gyanánt szolgálnak a jelesek irányában: Sőt nálunk mintegy divatba jött már azon ferde hiúság, hogy ugyanazon osztályú jelesek egymás mellett kisebb jelentőségű szerepben föl ne lépjenek. Azonban értsük meg egymást. Nem kívánok én túlszigorú lenni, sem nem követelem, hogy a székhordó inas is művész legyen. Hanem, miután a nemzeti színházunkban fölléphető színészeket három osztályra osztom, t. i. *a*) olyakra, kik a színészi routine-t már bírják, vagyis már otthonosak a színpadon, tudnak kezeikkel bánni, állásuk, léptök szilárd, organjok tiszta és változatos, stb., *b*) olyakra, kik a routine-on felül természeti tapintattal is bírnak a szerepek és jellemek felfogásaiban, és

c) olyakra, kik amazokon felül már studiumot is képesek fordítani, s valóban fordítanak is szerepeikre —: nem főbb, de csak kisebb hatású szerepet sem adatnék egynek is, ki e három kelléknek legalább elsejét nem bírja. És óhajtanám, hogy maga közönségünk is ne lenne túlságosan vendégszerető és nagylelkű, oly befogadtatás végett próbául fellépők zajos megtapsolásaiban és kihívásaiban, kik a fennebbi kellékek legalább két elsejével teljes mértékben nem bírnak; és ne vigyék tévútra az igazgatóságot, mert ennek végre is megbánás leend a következése s a közönség a maga túlságos vendégszeretetével az intézetnek is árt; s önmagát is megbünteti. Mindazáltal magában értetődik, hogy e részben apró vándorszínészi és provinciális színházi ferde megszokásokat, vagy elfogultságokat, mik színházunknál csakhamar kisimíthatók, túlfeszített szigorúsággal magasra rovatatnunk nem kell. Mihelyt eszerint minden jelentékenyebb szerep birandja a maga emberét színházunknál, nem vagyok ellene, hogy óvatossággal fokenként léptethessenek fel a csekélyebb készületűek, de jobb tehetségűek nagyobb szerepekben is. De általános elvül óhajtom tekinteni azt, hogy pesti színházunk, conservatorium felállíthatásáig — minek hiánya már csaknem szemrehányás nekünk — ne kezdők, hanem az egész hazából kiválogatott, s már készült tehetségek további fejtője és képzője legyen.

Nem mellőzhetem itt el a hazánkat mindinkább elárasztó külföldi művészeket is. Ezek irányában a magyar nemzet viszonya valóban igen kényes. Irántok közönségünk egy bizonyos vegyületével viseltetik a vendégszeretetnek, nagylelkűségnek, újságvágynak, nemesb ízlési és értői szerepjátszásnak, és végre valódi műélvezet ingerének; és ezen vegyület, noha mind maga, mind a nemzet szegény, noha annyi az előkelő szüksége, annyi saját keblében is a pártolandó, oda dobhat vele évenként néhány száz-ezeret a külföldre, akkor, mikor saját művészei csak tengenek, s mikor egyetlen egy szobrása is, pártfogásnak hiánya miatt, művészetéről leköszönni kénytelen. Ne vélje senki, hogy én tán védegyeletiségemet a külföld művészeire is ki kívánnám terjeszteni, vagy prózaiságomban irigyelném a sors áldottabbjaitól, a ritkább szellemi élvezéseket. Korántsem! Én magam is szívesen veszek részt tehetségem szerint ezekben, s örömet hagyom a művészi tökélyek által elragadtatni magamat; de egvszersmind status-gazda is vagyok és honfi, miknélfogva szívesen tekintetek magam körül, valami ki-egyenlítő eszközt keresve, mely által a kecske is jól lakjék, s a káposzta is megmaradjon; s a dolgot úgy találom, hogy a színházak e részben alig tehetnek valamit. Ezek, ha valamely európai hírnű művész kezök ügyében esik, már vetélkedésből is mintegy kényszerülve vannak megszerezni őt, nehogy vetélytársaik tegyék ezt, s estvéiket megrontsák. De annál többet tehetne

e részben a törvényhozás. Eltiltani a külföldi művészeket már csak annál fogva sem lehet, hogy ez Európa előtt barbarizmus gyanújával terhelné hazánkat; de káros is fogna lenni az eltiltás nemcsak azon tekintetből, hogy e részben Európa-szerte kölesönösség divatozik, hanem abból is, hogy miként lángelmék költögetői a századoknak, úgy nagy művészek költögetői és ápolói a szellemiségnek, s egy nagy külföldi művész megjelenése hazánkban gyakran egész új lüktetet adhat hazai művészetünknek. Azonban némileg korlátozni a roppant pénzkiszivárgást és külföldi művészek olykori zsaroló követeléseiket a honnak nemcsak érdekében, de kötelességében is áll. Míg a magyarországi színházaknak jelen viszonyaik a külföldi művészek irányában megmaradnak, addig e bajnak elejét nem vehetni; mert a színházak folyvást mintegy árt verni fognak a művészek javára. Ohajtnám tehát, hogy ezen viszonyok végképen megszüntettetvén, a törvényhozás elhatározná, miként honunk szívesen tárja ugyan ki keblét a külföldi művészeknek, sőt őket az eddig színházaknak fizettetni szokott díjaktól is feloldja, úgy azonban, hogy a) mutatványaikat, előadásait ne színházakban és ne estveli órákban, hanem termekben és délelőtti órákban tartsák. Ezáltal annyi volna nyerve, hogy a színházak nem vernének egymásra árt a művészek felett, s nem volnának kénytelenek közönségeiket, sajnos és sűrű árfelemelésekkel zsarolgatni, a művészek pedig magok kezére és veszélyére adván

előadásait, kétségtelenül méltányosabbak lennének a beléptijegyek árszábaiban; de ami legfőbb, a színházi igazgatóságok az ebbeli vételey örök éberségétől, rizikóitól és gondjaitól megmenekedvén, maguk és embereik több gondot fordíthatnának magára színházi művészetre, mi, és nem pénzvadászás tulajdonképeni feladatuk; *b)* hogy a külföldi művészek minden egyéb díjtól mentek legyenek ugyan, de a nemzeti conservatórium számára bevételeikből legalább is öt száztólit fizetni, vagy minden két előadás után egyet annak javára adni tartozzanak. Ez nem több, mint igazság; s most ennyi e tárgyban figyelmeztetésül elég.

Benn színházunkban öröm lenni. A belépő egyszerre otthoniasnak érzi magát; a nyájas színteremben nem érez nyirkos pince- és még más kedvetlenebb szagot, a légszeszvilágítás — mikor gond nem hiányzik körülte, és mikor a hangászszemélyzet lámpái előzőkkel kellőleg ellátvák — nyájasan hat a szemre; a lég télben sem dermesztő benne, kivéven azon nem éppen szokatlan esetet, ha a páholyok vagy hangászok ajtai nyitva felejtetnek; s a közönségnek fesztelenebb, élénkebb, de kicsapongástól ment ébersége és háziassága mindenkit kedvesen lep meg, ki más színházak után lép be nemzeti színházunkba. Azonban kedvetlenül tapasztalám, miként később, darab közt és darab után, hajlik egyszer-másszor meg is sokalni közönségünknek kelletinél nagyobb fesztelenségét. Az a gyakori, mondhatnám kurjongatással és gyermek-

visítással vegyes kihívás, derűre-borúra, izlés és megválogatás nélkül, sőt még botokkali döntése is a galléria karfájának, miknek kedvtelen fülsértése miatt nem bírhat kárpótlást nyitni a legzengetesebb opera is, igen leidegzik idegen vendégünk első kéjéretét; s ha, teszem, közönségünk az átszaladó színházi macskának vagy más póriasságnak tapsol, kissé tán jó véleményét is annak műveltségi foka felől. Igaz, hogy ilyesmit a karzat tesz; de nálunk a karzattól, mely rendesen tudományok körül forgó ifjúságot fogad el, kissé többet igényelhetni, mint a német színház karzatától. Mondják, hogy a karzaton bizonyosan eladó, és bármikor, még ingyenbemenetért is bérbevehető kezek és torkok léteznek, s ezek tartják minden silányságoknál oly rázó lázban a közönséget. Annyit magam is tapasztalok, hogy a jeladás rendesen ugyanazon egy helyről, a karzat baloldaláról jó s ugyanazon pajzán gyermeki rikoltozások szoktak lenni a kedvteléses, olykor szinte dühös vezérek abban. Ezen bosszantó kellemetlenségek ellenében nincs ugyan kényszerítő politikai szabályozásnak helye, de figyelmeztetésnek és színházi cselédgyermek korlátozásának igen. Nem szabad szem elől vesztenünk azt, hogy egy nemzeti színház közönségének tisztelnie kell önmagát; s az idegen előtt ezen közönség némi mérlegét adja a nemzeti műveltségnek. Én a kihívási visszaélések és korlátlanságok megszüntetésére célszerűbb eszközt nem gondolok, mint azt, mi a bécsi udvari színháznál is

divatban van, t. i. hogy nemzeti színházunknál is töröltessék el a kihívásokrai megjelenés, mik különben sem megtisztelők akkor, mikor gyermekek teszik az indítványt, de mindenkor bosszantó, mikor nem helyén, nem idejében, s nem illedelemmel ismételtetik. Úgy hiszem, az éljenzés és taps elegendők buzdításnak, a közönség félreismerhetetlen kegye pedig jutalomnak.

Megszólal a hanga, többnyire elkoptatott, s még boldog emlékezetű budai darabokkal. Ez még hagyján! De többnyire találomra, miként jő, játszik az víg darab előtt szívrepesztő adagiókat, és szomorú előtt oly allegrókat, hogy szinte táncra kerekedünk. Erre kissé több felügyelet nem fogna fölösleges lenni.

Színészeinkről, színésznőinkről aránytalanul több jót, mint rosszat mondhatok, minek örülnöm kell, mert hiszen előadásukért eléggé van nek pácban a hírlapi gúnyok miatt; s ki tagadhatná, hogy olykor körültek, mint mindenütt, szunyókál Homér. De másrésről valljunk igazat, hogy ritka európai színháznál van egy csoportban annyi jeles, kitűnő tehetség, mint nemzeti színházunknál. E mellett férfiainak nagyobb száma mívelt, sőt tudományosan kiképzett; ezért aránylag kevesebb közte az ármány, mint legtöbb színházaknál; nőszemélyzete közt pedig annyi a szép külsejű, mennyit alig mutathat fel bármelyike is. Hogy ennek következménye is az öltözködési vetély és hiúság, igen természetes, noha nem kívánatos,

mert a nyugpénzintézetnek, fájdalom, még mindig tartó hiányában, végre is gyámoltalan öregségre, addig pedig szorongató és kedvetlő körülményekre vezet. Színészeink közt mindinkább otthoniabb kezd lenni a szükséges stúdium, szerep fokozatainak és változékinak, hangmérsékletnek, és indulatemelkedéseinek kiszámítása, a pszichológiai felfogás, sőt Megyeri elhúnyta után is három egyénnel bírunk, kik szerepeikre gyakran eredeti sajátságos typust is képesek nyomni, minek hatása lelkünkől nem egyhamar enyészik ki. Azonban legyen szabad előadásaikra nézve néhány igénytelen észrevételt felhoznom, mik tán éppen azért, mert apróságok, szoktak kisiklani a figyelem alól.

1. Ötfelvonásos daraboknál óhajtnók telhetőleg megrövidíttetni a felvonások közti szüneteket.

2. A lőszereket nem mozsár-, hanem finomabb lőporral megtölteni; mert gyakran csak egy pisztolysütés is igen kellemetlenül parfümírozza a színtermet; „A bűvös vadász“-ban pedig szinte kiűz bennünket a bűz. Általában a színház idő közti szellőztetése, különösen ha Bosco, s más művészek délelőtt is megtölték azt, fő-főfigyelmet érdemel; mert ilyenkor estvére valóban érezhető, még nyáron kívül is, a rekedt levegő.

3. A vívást nem ártana többet gyakorolniok színészeinknek; mert jelenleg színpadi viada-

laink nemcsak nem ámulatosak, hanem szinte kacagtató csörömpölések.

4. Némely színészeink nincsenek kellő ügyelettel arra, hogy megállásaikban és hanglegjtéseikben megtartsák azon arányt, melyet magasabbrangúak, vagy éppen koronás fők irányában megtartani szükséges. Főkép akkor, mikor alattvaló királlyal beszél, s hírt hoz, vagy parancsot vár, vagy tőle kívánt véleményét adja, nem rende a dolognak, szinte egy pár lépésnyiről, hadarva, s tán nyers hangon szónokolni előtte.

5. Némely alsóbbrendű színészeink igen tetszenek magoknak a póriasság és aljasság igen is hű életképe adásában. Különösen a paraszt, betyár, csikós, zsvány személyesítéseiben gyakran oly igen durva fiai a természetnek, hogy hübb példányokban magán a hortobágyi pusztán sem lelhetnők fel azokat. Az a nehézkesen accentuált, és articulált rikkantó, sőt kiáltozó hang, adverbiumokkal és interjectiókkal megspékelt és elferdített beszéd, túlpórias mozgás és taglegjtés stb. nem színpadra, s különösebben nem nemzeti színpadra valók. A két pisztolyban a tömlöcjelenés, úgy adva, mint nálunk adatik, a jobb ízlésűt vagy úntatja, vagy bosszantja. Nem abban áll a színészeti élethűség, hogy valamely néposztálynak még aljasságait is visszatükröztessük, hanem hogy akként nemesített alakban léptessük fel azt, miszerint eredeti sajátságaiból, tevéseiből, gondolkozásmódjaiból ki ne ferdítsük őt,

s ne adjunk szájába vagy kezébe olyasmit, mi a fennebbiekkel ellentétben áll. Abban általában minden művészetek rokonok, hogy a természetnek, életnek és képzeletnek, csak nemesebb, vagy nemesített alakjait válogatják. A tájfestő művész nem vesz fel szemétdombot festvényébe soha. Érzi ezt és tudja a színházi etiquette, s ezért nem is adat parasztunkra alföldi zsíros inget, és lábravalót, sem nem oly kurta inget, mely elől-hátul a meztelen napbarnított derék kilássék. A valódi színészeti élethűségben, még pórias jeleneteknél is jeles Szentpéterynek, példányul szolgálhat alsóbbrendű színészeinknek. Szintúgy nincs színpadon helyén, azon hajházása is az élethűségnek, miszerint a színész, akin haldoklás, örülség tükrözését, szinte a fuldoklásig, hörgésig, rángatódzásig, egyszóval irtózatgerjesztésig viszi. Az irtózat előidézése mindenkor tévesztett iránya a drámaírónak; a színész pedig, túlzásában, ritkán nem áll effélékben közel, hogy szánat, vagy irtózat helyett mosolynak, sőt kacajnak ne tegye ki magát.

6. Kevés ügyeletet tapasztaltam még előkelőbb színészeinkben is arra, hogy azon szavak, miket a drámaíró félre és sűgva mondani kíván, nehogy a színpadon együttálló meghallja azokat, kissé elfordulva és fojtott, noha a közönség által megérthető hangon ejtessenek. Nem ritka nálunk az eset, hogy efféle sűgva ejtendő szavak szinte kikiáltat-

nak, kivált, ha malmára esnek a közönségnek, elannyira, hogy az ámulás szinte megzavartatik, s az ember nem is képes képzelni, miként nem hallá meg azon szavakat a színpadon együttálló egyén, kiről bizonyosan tudja, hogy nem siket. Tudjuk ugyan azt, hogy a színpadi ámulás és valószínűség, sokban különböznek a közélet ámulásaitól és valószínűségeitől, s a színpadon, hol egy perc alatt más országokba, sőt világrészekbe varázsoltatunk, hol mindenki monologizál, míg a küléletben csak bolond, vagy beteg beszél önmagával, sokat ámulásul kell vennünk, mit közéletben el nem hinnénk. De ez azért fel nem oldja a színészetet az ámulás telhető fenntartásának kötelessége alól ott, hol az közvetlenül szükséges és lehetséges.

7. És végre ajánlom színészeinknek és színésznőinknek, a hanggali gazdálkodást, nemcsak annyiban, hogy előre számítsák ki egész szerepökre a hangfokozatot, s előbb ki ne merüljenek, míg a főokú indulatok legnagyobb hatásra számított jelenése elő nem fordul: hanem annyiban is, hogy az indulat legnagyobb fokán se ejtsenek érthetlen, vagy ordítózó, egyszóval fülsértő hangokat, és szorosan számot vessenek egyéni orgánjuk erejével; különben szintűgy eshetnek a részben túlzásba, mint szerepléseik más ágaiban.

E tévesztés, örömmel tapasztalom, mindinkább kezd gyérülni színpadunkon. Operáinkban azonban még gyakori azon fonák-

sága közönségünknek, miszerint az egészen kibocsátott, s csaknem torok- és tüdőszakadásig erőtetett hangokat, rendesen megszokta tapsolni. Eh bien! Hadd kapja meg olykor a tüdő is a magáét, csak azt ne higyük, hogy ebben fekszik a dalszínészeti érdem!

És ezúttal ennyi legyen elég. Öszinteséggel, de egyszersmind jóakarattal is írárok meg cikemet, miután sajnosan tapasztalom, hogy hazai közdolgokban gúnyok és sértések inkább elzárják, mint megnyitják a szíveket és esz-közölhető javításoknak lehetőségét. Hibák, hiányok lehetnek mindenütt, s vannak nemzeti színházunk körül is; de annyit hazafiúi örömmel mondhatok el róla, és színészeti személyzetéről, hogy feladatainak mindinkább megfelelnek, s a hatás, mit már eddig is esz-közlének, félreismérhetlen.

A MAGYAR SZÍNÉSZET MULTJÁRÓL

A magyar színészetnek olykori derű-foltokkal sok borúja is volt. A ború nem oszlott még el teljesen fölötte, midőn 1833-ik évi nyár végével, a kassai társaság, több vezértag firmája alatt Budára jött, s Buda városa hazafiúságából, az éppen üresen állt budai színházat, előadásaira ingyen kinyerte. A társaság Pest megyéhez folyamodott pártfogásért, melyet meg is nyert, s a megye engemet nevezett ki a társaság igazgatójának. Én pesti lakásomnál fogva távolabb esvén a társaságtól, Budán lakott Döbrentei Gábort kértem ki magam mellé; s közösen telhető buzgósággal, noha nem mindenkor egyező nézettel vittük a társaság kormányzását.

A ború, mondom, nem oszlott volt még teljesen el a társaság fölött; de szerencse, hogy utolsó tavaszi borúja volt már ez, mely után csak derültebb napok valának várhatók. A társaság szegény volt, mint a templom egere, egy pár láda rongyból állott garde-robeja, avítt vászondarabokból decoratiója, néhány silány fordítású vagy kikopott színdarabból könyvtára, s üres zsebekből testületi és magán pénztára. A megye megengedte,

hogy az igazgatók fölszólítások, megkeresések és buzdítások által segélyeket gyűjthesse-
senek, az új színésztelep számára tisztviselőinek is segélygyűjtést parancsolt; és csakugyan sikerült mintegy nyolcezer váltó forintot gyűjtenünk össze s néhány páholyt és zártszéket közönségünk buzgóbb tagjai által kibéreltetnünk; sőt hálával kell megemlítenem, hogy maga boldogult Fenséges Főherceg József nádorunk is, mindazon idő alatt, melyet a társaság Budán töltött, kegyeskedett folytonosan fizetni udvari páholyát.

Összegyűjtött pénzösszegecskénk, az akkori körülményekhez képest, nem volt éppen megvetendő; s dacára annak, hogy kedvetlen időben, melyben a pesti közönség átjönni gátolatott, számos deficités előadásaink valának, — szépen boldogultunk, mígnem a megye tekintélyesbjeinek sürgetésére táncosokat kelle színházunkhoz hozatni. Sokáig küzdtem ez eszme ellen, tudván, hogy a táncosnők sokat felemésztendnek a kicsinyből, alkalmas ballét-mesterünk, ballét- s más táncos-darabjaink nincsenek, olcsó színészeink csak fölvonási közöket kitölteni valók sat. De végre nem vala kikerülhető a keserű pohár, s elhozattuk Wirdischt harmadmagával, vagyis Wirdischt két nyomtatékkal. Szemlátomást kezdtünk ezentúl csökkenni. — mert Terpsychorenak, Wirdischen kívül mostohagyermekai, az elsőbb újság-ingeres előadások után csakhamar magukra unatták a közönséget.

Azonban egy kis szerencsés véletlen ismét jó darab időre rántott helyre bennünket. Tudniillik a szükség valami úgynevezett casszadarab felé fordítván figyelmünket, az akkoriban a németeknél nagy zajt okozott „Lumpaci Vagabundus“ című bohózatra vetettük szemünket. Értekezvén az abban előforduló táj-szójárások iránt Megyerivel, Telepyvel és Barthával átfordítottam a darabot; mely oly szerencsés eredményt mutatott, hogy néhány hétig, majd minden harmadik előadásunkat, mindig tele ház előtt ezen bohózat adá, sőt az elsőbb előadási napokban kised színházunk be sem fogadhatá a közönséget.

Ez idő tájban a vezér-tagok abbeli aggodalmaikat nyilváníták, hogy félő, nehogy a pesti közönség, az őszi esős és téli Duna-zajos időkben, végre is megsokalja az átjárást, s árván hagyja színházunkat, mint mondani szokás, nyakunkba vettük Pest városát, keresve valami alkalmas udvart vagy pusztát, hová ideiglenesen, könnyűszerű födél alá költöztethessük át budai zsenge Thaliánkat. Akadtunk is egy párra, nevezetesen a régi vásárpiacon, a Mosonyi-féle szegletházban állapodtunk meg. De a tulajdonosok ennél és a másutt kibérlésről hallani sem akartak. Azonban a kutatásnak mégis az a jó eredménye lett, hogy mindnyájan epedő szavakat veténk a Hatvani-kapu előtt álló Grassalkovich-féle magtárra és szeglettelekre, s ennek birtokunkba keríthetése óhajától

nem bírtam megválni. Terhesen ennek eszméjétől mentem fel a megyei kisgyűlésre, melyen Földváry Gábor alispán elnökölt. Itt megpillantván egyik táblabíráját a megyének, Bujanovics Lukács urat, Grassalkovich herceg directorát, egy eszme villant meg agyamban. A herceg akkoriban igen szorongattatott hitelezői által. A megye vonakodott végrehajtani az ellene hozott elmarasztaló ítéleteket, azon okból, hogy az akkoron divatba jönni kezdett úgynevezett partialisokról, törvényeink semmit sem tudnak. Reményltem, hogy a herceg hálája kész leend, ha felkéretik, áldozatra, s nem is csalatkoztam reményemben. Megsúgván az alispánnak nézetemet, ez még az ülés alatt egy levélkét nyújtott át a directornak, ki közbenjárását megígervén, már egy pár hét múlva — nem lévén akkor az alispán Pesten — azzal az örvendetes hírrel lépett be hozzám, hogy a herceg átengedte a nemzeti színház számára egy részét a kertteleknek; nem ugyan a szegletet, de mégis alkalmast amannak szomszédságában. Sok okom van hinni, hogy ha az alispán kissé késik az ajándék megköszönésével, a herceg a szeglettelket sem fogta volna megtagadni tőlünk. Telkünk már lévén, a fürge Telepy azonnal egy ideiglenes, könnyűszerű színházépítési tervet dolgozott ki, melynek költségvetése nem rúgott többre 14 ezer frtnál. Ezt a megye egyakarattal elfogadván, Földváry alispánt és választmá-

nyát bízta meg az építési terv kivitelével. Földváry, midőn az ideiglenes színházépítési megbízást kapta, ezt mondá mosolyogva: Majd meglássák: ideiglenes bódét fogok-e építtetni, vagy mást? És ismeretes erélyességével, mely ha célt tűzött ki maga elébe, nem sokat válogat az eszközökben, fogott az építéshez.

1835 ősszel, engemet Pest megye az országgyűlési követül küldvén fel, a színházi igazgatóságot egyedül Döbrentaire hagytam. A rákövetkezett tél szigorú lévén, a Duna hetekig zajlott, s elzárta színházunktól a pesti közönséget. Ezen mostoha körülmény igen megviselte annak személyzetét. Erről értesítetvén, megkísértettem a diaetán, egy kis fölszólítást intézni követ-társaimhoz, melynek az lőn az eredménye, hogy mintegy ezer v. forint pénz-segélyezést küldhettem le a személyzet számára. Nem volt ez ugyan derék eső a nagy szárazságra, de mégis némileg élesztő harmat.

Ugyanaz 1835-dik évi tél elején, egy csütörtöki napon Somsich Pongrác personális úrhoz valánk hivatalosak ebédre. Éppen asztalhoz akaránk ülni, amint Széchenyi István gróf, derült arccal lép be az étterembe, s hozánk, Pest követeihez lépven, örvendő je-lenti, hogy a fens. nádor helybenhagyta Pest városa ajándékát, melynél fogva a nemzeti színház számára a Dunaparton egy 800 □-ölből álló telket átengedni határozott. Siettünk

az ajándékot fölvenni az országgyűlési acták közé; és miután még azon a télen Pest megye, Földváry alispán vezérlete alatt, egy küldöttséget küldött fel Pozsonyba, mely a megye üdvözetét adja által a királyi személynöknek, mint újonnan kinevezett főispáni helyettesének, Széchenyi gróf s többen vele, mindent megkísértettek arra bírhatni az alispánt, hogy a Grassalkovich-féle telken megkezdett színházépítéssel hagyjon föl, az építés vitessék át a dunaparti telekre, melynek költségeire a nemes grófnál, előlegesen már 96 ezer pengő forint áll aláírva, valamint a célszerűbben lehető fölépítés végett, a gróf által minden európai nevezetesebb színházak rajzai, tervei és költségvetései megszereztettek; a Grassalkovich-féle építkezés pedig idővel fordítottassék könyv-, ruha-, szertárra, conservatoriumra, sat. Földváry azt felelte, hogy az építésnek falai már kiemelkedtek a földből, azt tehát már abban hagyni nem lehet; s visszatérve Pestre, még nagyobb eréllyel folytatta az építést. Meg kell jegyeznem, hogy Pest megye ellenzékének nagyobb része, a haza nem kis hátrányával, némi antagoniában állott volt a nemes gróffal!

A budai színészszemélyzet ünnepelt primadonnája Kántorné volt, ki főkép a hősnők szerepeiben kitűnt művészetével, ritka ragyogású csillag volt színészetünk egén. Olykor azonban, — ha nem oly gyakran és makacsul is, mint más némely primadonnáinkat

szokta — megkísértette őt a szerepbeni válogatás, amidőn rendesen Parázsóné, a szelid és hajlékony kedélyű és szintén nem megvetendő fokú színművésznő, segített ki bennünket a zavarból; mert Kántornéra inkább mi valánk szorulva, mint ő reánk. Parázsóné sohasem vonakodott a szerep-elvállalásoktól, s a legterjedtebb szereppel is kész volt egy pár nap alatt anélkül, hogy a sűgöt fárasztotta volna.

Nem nyomhatom itt el azon megjegyzésemet, hogy magyar színészetünk személyzeteivel vándorállapotjaikban sokkal szorosabb összetartást, közszellemet és barátságot vettem észre a tagok közt — mint jelenleg. Ennek legközelebbi oka az lehet, hogy a közös szükség s bevételek osztalékossága közérdeket szültek, és minden tagnak érdekében feküdt emelni tagtársaiban magát a társaságot. Különösebben megható volt azon kegyeletos figyelem, mellyel a tagok primadonnáik iránt viseltettek. A kisebbbrangú színészek nem igen mulasztották el a próbákoni megjelenéseken kézsókkal üdvözölni őket, a nagyobbak pedig felső köntöseiket, napernyőiket vették által, s morgás nélkül vártak rájuk, ha egy negyedórát késni találtak. Több primadonnát, mint Reháknét, Székelynét, Murányinét, Kántornét s az operai társaságnál Dérýnét ismertem s emlékeztem, hogy mindegyike ily figyelem tárgya volt a maga társaságánál, — mindegyike mintegy anya-

méh, vagy királynő volt a maga köpűjében. Minek ismét az lehetett főoka, hogy a primadonnák még ekkor vetélytársak nélkül állottak a társaságoknál. Különösen Kántorné szigorú erkölcsiségével és művészetével, Déryné pedig nyájas és segélyzésre kész kedélyével, magok idejében nagy ragaszkodást vívtak ki a tagoknál magok iránt.

A férfiak közt Megyeri állt első helyen. Nem ismerem színészt, ki oly lassú léptekben haladt volna művészetében elő, mint Megyeri. Ismertem őt időfokonként elsőbbi föllépéseiben, s emlékezem, miként távolról sem jósolhattuk meg akkor szerepléseiből azon tökélyfokot, melyre később fölvitte magát, s melyen alig állíthatánk valakit melléje. Például szolgálhat Megyeri színészeinknek arra: mennyire emelheti gyakorlat és stúdium a művészetet. Úgy látszik: jól kezdte meg színésztünkben azon szerep-egyénítést (individualizálást) melynél fogva az egyénített szerepszemély alakját, mozgását, arcjátékát nem bírjuk feledni soha, s azt képzetünkben összeolvasztjuk a szereppel.

Nem hiszem, hogy a vándor s a nem vándor magyar színészet körében, oly sok használatú, oly protheus alakú színházi inquiet létezzék, mint Telepy György, ki kivált a kevéssel rendelkezhetett vándor-színész társaságoknak valódi gyöngye volt. — Ő festész, decorateur, gépész, építész, requisateur, tűz- és fény-árnyjátékos volt, ügyes és takarékos.

Mindezek mellett főkép az alsóbb komikai szerepekben kitűnő ügyességű színész.

Alig mutathatni föl színészt, kit a maga pályájára, a természet oly gazdagon szerelt volna föl, mint Bartha Jánost. Ismertem őt fiatalságában, s tudom: mily hatást gyakorolt a nézőkre deli alakja, tüze, s főkép oroszlányszerű harsány hangja, mellyel fénykorában magáé báró Wesselényi Miklósé sem versenyezhetett. Ily drámai hangot alig bírhatott Európa fölmutatni. De Bartha egyedül is csak természet fia volt; a stúdiumot fölöslegesen tartotta; ő remekelt és tévesztett, a kedély és tapintat sugallatai után, indulat- és hangfokozásban gyakran tévedt, sőt túlzott; de a művészietlenebb közönségre ekkor sem szűnt meg hatni. Tapasztalván a budai színház személyzeténél azt, hogy tehetségesebb tagjainál is elkelne még, a szépfokú routine mellett, egy kis stúdium, néhány színművészetre tartozó német munkát szereztem meg számokra. Kik a tagok közül németül tudtak, mohón olvasgatták ezeket, s beszélgetésekben, vitákban közölték egymással és többivel az olvasottakat. Bartha ezekben, mint fölöslegésekben, nem vett részt soha; sőt egykor, midőn Anschütz a városi színházban vendégszerepelt, kinyervén színészeink számára az ingyenbejárást, egyedül Bartha nem használta a kedvező alkalmat, azt felelvén társai sürgetéseire: „Minek menjek? fizessenek engemet is úgy, mint Anschützöt

fizetik, majd én is játszom úgy, mint ő.“ Azonban voltak számos szerepei, mikben őt nem könnyen feledhetjük; s annyi bizonyos, hogy stúdium mellett, Shakespeare szerepeiben Bartha utólérhetetlen fogott volna lenni.

A pénztárnoki és gazdai tiszteket színházunknál Pály Elek vitte; s ezekben is állott főereje; mert valamint előbb tiszta, de nem hajlékony tenor hangjával, úgy most drámai játékaival sem bírt hatni, s inkább csak szükség-pótló volt ezekben. De valamint több vándorszínész társaságnál, miknek igazgató-jok volt, páratlan gazdai ügyességet fejtett ki — mert mint szemes, a színházi takaré-kosságot értő igazgatónak, mindig volt pénze, s igazgatóságaiból még egy kis tőkét is bírt szerezni magának, a tagok folyvást adósai, s így lekötöttjei voltak — úgy színházunknál is sok hasznát vettük ebbéli ügyességeinek. Amellett, hogy hibátlanul kezelte kis pénztárunkat, ritkán jelent meg nálam valami megtakarítási és meggazdálkodási terv vagy javaslat nélkül, mik rendesen jól ütöttek ki. Pénztárnoki gyakorlatos tapintata oly biztos volt, hogy olykor hozzám jöven az előadás alatt, és széttekintvén a begyűlt közönségen, csaknem forintig meg tudta mondani: mi lesz a jövedelem. Színügyekbeni buzgósága nagy, s olykor túlságos is volt. Táncosnő végett őt küldöttük fel Bécsbe. A Császárfürdőt használtam, midőn Pály meghozá a hírt, hogy a táncosnők iránt szerencsésen végzett, oly ren-

delést tévén, hogy azok szerződésök elől szökve, 10 nap múlva Bécs egyik külfogadójába lopództanak ki, honnan ő Pestre leszállítandja őket. Ezt oly nyugodt arccal adta elő, mintha a legtörvényesebb téren járt volna el dolgában. „S véli ön, kérdém, hogy Pest megye táncosnók végett hajlandó leendő ujjat vonni a bécsi policiával?” — Visszaküldtem Pályt újra Bécsbe, s az igazgatónál, kinél a táncosnók szerződésben álltak, miután föllépéseik nem igen jövedelmeztek, könnyű volt kieszközölni egyenes úton is az elbocsátatást. Ugyancsak Pályon történt előbb, hogy egyik magyar városunkban, szép közönség gyűlvén a vándor társaság egyik előadására össze, a társaság az akkori szokásnál fogva, illőnek látta megköszönni a közönség mutatott kegyét. — De ki tegye a megköszönést? tanácskozának a színpalak mögött a tagok. — „Megteszem én” — mondá egykedvűleg Pály; s fölvonatván a függöny, a kilépő Pály ekként köszönte meg a népes látogatást: „Köszönjük a nagyérdemű közönség mutatott barátságát!” A többi tag hüledezett a szavakra, s zajosan támadta meg a szónokot. — „Nos, mi van szavaimban különös? — felelt hidegen Pály; a közönség fizet, mi játszunk; ha nem fizet, nem játszunk; ez kölcsönös barátság, nem egyéb!” — Előadási hiányokban, hibákban, nem igen volt szokása megütközni. Ha olykor ezekre figyelmeztettük a társaságot, Pály azzal a mentséggel szokott volt elő-

állani: adtuk már t. urak ezt a darabot több hibával is.

A művészi lángkebel rendesen prometheusi kész szobor, melyből csak az égi szikra bepattanása hiányzik még, hogy éledjen, hasson, hódítson. Ezen kis szikra, mely profán keblekről nyomtalanul fogna visszapattanni, elégséges arra, hogy csapkodó lángokra gyulassza a természet malasztjaival megáldatott művészi keblet. Míg azon keveseket, kik, miként Megyeri, hosszas gyakorlat és studium által jutnak ritka művészi fokra, némileg kivételéseknek tarthatjuk: a nagyobb rangú művészek, művésznők rendesen születnek, és csak kedvező alkalomra várnak csillagokként tűnhetni fel a művészet egén.

Anikó, később Lendvayné s még később Latkóczyné, csinos alakú, könnyű, eleven, vidor kedélyű lyánka volt hajadon korában. Éppen ezen könnyű kedélye nem igen hagyta őt komolyan gondolni szerepeivel. Elrecitálta mondókáit, s távozott. Egy társaságban jóakaratosan figyelmeztetve lőn játéka ürességére, melyből különösebben az arc-mimika, a dialogok közti érdekeltség kifejezései sat. hiányzanak; s egyszersmind egy pár más, színművészetre tartozó észrevétel tétetett azon javaslattal előtte: tenne kísérletet előlegesen tükörből sajátítani el valamit az arc-mimikából. Az ébredező művészi szellem, a figyelmeztetésre, rövid gondolkozási merültséget vont a hajadon arcaira. „Szombaton ismét játszom; jöj-

jön el ön, kérem!“ — szóla rövid szünet után a figyelmeztetőhöz. Szombat és a figyelmeztetés napja közt alig négy nap folyt le, s Anikó már szombati fölléptével, tapsokban és zajos kihívásban részesült; s azontúl, miután művészi ereje öntudatára jutott, szakadatlanul haladt előre, mígnem kedvence lőn a magyar közönségnek, s ritka gyöngye a magyar színművészetnek. Az arc-mimikában, a szenvedélyi változások kitüntetéseiben, s főkép a szenvedő nőiség érdekesítéseiben Latkóczyné csaknem páratlan.

Laborfalvy Róza, később Jókainé, a budai színházhoz jöven, kisebbszerű szerepekben elsőbb föllépteiben, nem volt ugyan teljesen ügyetlen, de hatásos sem; inkább deli alakja bírt a közönség előtt érdekl. Azonban a pesti színház építtetése alatt a budai társaság egy ideig szünetelvén, csapatokban osztott vendégszereplésekre szerte a hazában! Egyik csapat, Rózával együtt Fehérvárra vándorolván ki, női egyének szűkében, Róza alkalmat nyert, sőt kényszerült, elsőrangú szerepekben lépni föl; mi azt okozá, hogy a művészi lángkebel, már néhány hét alatt oly ritka tökélyfokra fejtette ki magát, miszerint a pesti nemzeti színház kinyitásakor elmaradván Kántorné Kolozsváratt, noha még némi aggodalommal, Rózát bíztuk meg a választmányban „Belizár“ darab fő női szerepével; s ő kitűnő játékaival nemcsak aggodalmunkat oszlatá el teljesen, de egyszerre

ünnepeztje is lőn a közönségnek, s azóta magasfokú művészeti állását folyvást tartja, sőt neveli. — Különös az, hogy eleinte Rózának erős alt hangjával, többen nem bírának megbarátkozni; mígnem Széchenyi István gróf társaságunkban nyilvánította, hogy ő szebb, kedvesebb orgánt a Rózáénál színpadon nem hallott. Azóta, s tán megszokásból is, tetszéssel cseng füleinkben az erőteljes, s minden változatban érthető orgán.

Tán érdekes lesz tudatni, mily fizetése volt Budán a színházi személyzetnek? 1834-dik évi július hónapban félhavonként:

Kántorné húzott 65 váltó frtot. Az öt vezértag: Bartha, Megyeri, Pály, Telepy és Tóth István egyenkint 60, Bartháné 20, Baranyi Péter 35, Egri János 20, Fánecsy Lajos 35, Kaczér Ferenc 30, Kis János 17 ft 30 kr., Kovácsné 32 frt 30 kr., Lendvayné 40, Mogyórósy Nina 17 frt 30 kr., Mayer Katalin 30. Mayer Antónia 20, Wirdisch Katalin 50, Mészáros Anikó 12 frt 30 kr., Nagy József 35, Gályné 30, Parázsó és neje 50, Szentpéteryne 40, Szöllősy Lajos 40, Telepyné 24, Várady és neje 37 frt 30 kr.-t. A két sűgónak: Somogyi Sándornak és Csokonay Józsefnek fizetése egyenként 25 frt. A zenészek és cselédek húznak félhavonként, összesen 527 frt. És így a személyzet, zene és cselédség egész hónapi fizetése került 3118 váltó forintba.

Igaz, hogy ez időben nagyobb volt a pénzbecse, mint most; de a fizetési arányt mind-

emellett is csekélynek mondhatjuk, ha azt vesszük hozzá, hogy a tagok, ruhatár hiányában, többnyire saját ruházatjaikban játszottak. Ezért lehetlen méltatással nem emlékeznünk akkori színészeinkre, színésznőinkre vissza, kik a hazai ügynek és művészetnek, jobbnak reményiben, szívesen adák áldozatul anyagi éldelet-vágyaikat.

Azonban a társaság anyagi ereje nem is bírta volna meg a nagyobb díjazásokat. A pozsonyi országgyűlés elfogta közönségunktől nagy részét az ifjúságnak, a nyári melegek mikben a hegymászás nem vala kellemes dolog), de különösebben télen, a Duna zajlása, nagy részben zárták el tőlünk a pesti közönséget, az egésznek derekát; s így noha az 1833-ik évi október, november és december hónapokra még a személyzet fizetésén, s a ruhatári, díszítményi, s előadási költségeken felül, 1488 vfrt tiszta nyereséget mutathattunk föl; már 1834. s még inkább 1835. év téli hónapjaiban egymást érték veszteséges napjaink; úgyhogy 1835. február hónapjában magában 14 deficités oly napunk volt, melyben költségeink haladták a bevételeket.

A parterrei, vagyis földszinti bemenet hónapos bérlése 5 vfrt, a zártszéké 7 for., az alsó és másod-emeleti páholyé 41 for. és közép-páholyé 50 for. volt váltóban. A kamarás és helytartósági hivatalnokok régibb felsőbb engedélyénél fogva ezen kibérlésnek is csak felét fizették.

Legtöbbször kerültek színre, javított fordításokkal a kotzebuei s a nemzeti hős darabok, közbeszótt mutatványos darabokkal, ballettal, egy-két bohózzattal, s később egy pár operával. — A ballettok, már zenésztünk olcsósága és silánysága miatt is, leggyöngébben ütöttek ki. Legnagyobb bevételünket Lumpaci után a Bájrózsa (400 vfrt), Zrínyi (400 vfrt), Attila és Buda (360 vfrt), Tündérvilági leány (353 vfrt), Várnász (326 vfrt) és Bánk Bán (300 vfrt) adák.

Azzal a szálas tanúskodással rekesztem be adataimat, hogy úgy közönség, mint színészi személyzet alig fejtettek valaha több hazafiúi buzgóságot ki, mint azt ez időben tették. A közönség nemcsak adakozatokban, requisitumok szíves kölcsönzéseiben, személyzet megvendégléseiben sat. tüntette ki magát; hanem gyakran oly mostoha időjárásban sem áttallotta megtölteni színházunkat, melyben a szobát elhagyni is áldozat volt. A fs. nádorral legtöbb mágnásaink, előkelő uraságaink, továbbá Pest megye tisztviselősege, Buda városa s a tudós társaság összes tagjai (ketőt) tartottak páholyt. A színészeti személyzet pedig érezve, hogy ő van terhelve, a közelben álló valahárai állandó megállapodás előharcosául, páratlan buzgósággal s mindig növekedő öntudatos stúdiummal működött; míg másfelül a tagok befolyásával az igazgatóság által megállapított törvények tiszteletben tartásával, s feddetlen erkölcsiségével is, általános becsültetést vívott ki magának.

HOGYAN KELL MEGITÉLNI A SZÍNÉSZT?

A színészek, színésznők megítélésében, egyes kivételekkel közönségünk kellő határozott szempontokkal nem bír. Szép tulajdona az az emberiségnek, hogy úgy műveltje, mint nem műveltje, öntudatos vagy tapintatos rokonszenvvel viseltetik, minden jó és nemes iránt. Innen a színpadon is, ezeknek képviselői, az úgynevezett hálás szerepek, hősök, jelesek személyesítői, rendesen nagy előnnyel bírnak a többi szereplők felett a közönség előtt, s ennek kedvenceivé válnak. És ha még ezen felül deli alak, fülhöz és szívhez szóló hang s színpadi otthonosság (routine) is ajánlják a színészt vagy színésznőt, szinte bálványa lesz az a közönségnek, különösebben a másik nemnek. Ilyenkor elfogultságában a közönség könnyen elsimul az ejtett hibákon, vagy észre sem veszi azokat, borúradérűre özönli tapsait, s magasztalja, dicsőíti bálványát. Innen erednek az olykori túllelésültségek, az ingerült túlbecslések, miknek ellenében a józanság csak szélmalmokkal csatáz.

Magában ugyan az ily kegyenckedés, nálunk nem volna nagy baj; mert legalább ér-

dekre mutat, nyelvünk és nemzetiségünk egyik palládiuma, a színház irányában; s avval szeretjük azt mentegezni, hogy az ízlés nem egyforma, és szabad sajátunk. De ha tekintetbe vesszük, hogy a nem éppen érdeemesek iránti kegyenckedéseinkkel, színművészetünk emelkedésének tetemesen ártunk, hogy kegyencünket elbizakodásra és hibáiban megrögzésre bátorítjuk, sőt benne a fiatal színészek elébe, tévutas példányt állítunk fel; a kiképzett, vagy kiképzésökre sok gondot, időt, fáradságot fordított színészeket, színésznőket pályáikról lebagyasztjuk, — mert miért törjék éjjel-nappal magokat, ha olcsóbb áron is érhetnek célt? vagy csekélyebbek is elkapkodhatják előlük a babért? — Ha meggondoljuk, hogy az ízlés nemesítése, magát az élvezeteket is nemesíti, fokozza, sőt a nemzet műveltségére is hatalmasan kihat: nem fogjuk fölöslegesnek találni oly szempontok kimutatását, mikből a színészek, színésznők előadásait, tehetségeit, érdekeit szigorúbban, de méltányosabban is, ítélni lehetjük meg.

Különösebben a journalisticának szükség lelkiismeretesen óvakodni úgy a kegyenckedéstől, mint a méltatlankodásoktól. Mondhatnánk példát, hogy időelőtti kegyenckedésével szép színészi tehetséget rontott el és méltatlankodása által epével öntötte el a színész pályáját. A journalistica ne feledje soha, egyfelől azt, hogy drasticus szer, sőt kétélű

fegyver van kezében, másfelől azt, hogy a színésznek legtöbbnyire csak *jelenje* van, mely fáradalmaít jutalmazza, és színházi közönségével, egyik vagy másik játékaival azt elkedvetleníti, van módja kibékülni máskori jeles játéka által; de a nyomott betűk állandó emlékek maradnak, hurcolják a színész nevét azon nagyobb közönség előtt is, melyre nem könnyen hathat, s ez kétszeresen bántja őt. A *journalistica*, jól értesülés után, kíméletesen rója meg a hibát, élesebben a hanyagságot, és kikelve a makacs elbizakodottságot és ármányt.

Megkísértem: röviden, mintegy dióhéjba szorítva, előadni némely, e tárgyban igénytelen észrevételemet, csak érintve, nem mindent elmondva, különösen a forradalom előtti korszakból, pesti nemzeti színházunkat is.

A hivatott színésznek, a maga szerepének jellemét, mind magában *psychologic*e, mind összefüggésben a darabbal és többi szerepekkel, gondosan tanulmányozni (stúdiumozni) kell; az abban előforduló indulatok, jellemhez és világi álláshoz alkalmazott kitöréseinek fokozásait, hangban és mimikában, kellőleg kiszámítani és meghatározni, hogy se túl ne hajtsa azokat, se innen ne maradjon azokon, hanem mindvégig hű maradjon szerepe jelleméhez, s kellőleg kiemelje mindazokat a pontokat, miket a költő a jellem festésére és a darab kifejtésére használt. Azután azt határozza el a színész: mily arcjátékkal és moz-

dulatokkal fogja fenntartani a nyugpontokon (midőn nem szól) a jellem érdekét és indulatok hatásait? s miképen egyénítse kellőleg és hatólag szerepének személyét? Mindezek nem könnyű dolgok; de elmulasztásaik rendszeren meg szokták bosszulni magokat. Emlekszem, hogy egy előadásnál, már a darab közepén elrekedt, az indulat-fokozás tanulmányozását elmulasztotta Lear király. Az egyénesítésben kitűnők voltak nálunk: Megyeri, Szentpétery és Egressy. A tanulmányozást ma már csaknem általánosan szükségesnek ismerik színészeink; de nem oly általánosan közönségünk. Amazok meg vannak győződve a felől, hogy pusztán színészi rutinenelel, ha nem rontanak is el végkép szerepeket, sőt nemértő közönségnek tetszhetnek is, de a szigorúbb műértőt csak ritkán elégíthetik ki.

Megtörténhetik, hogy a stúdiumos színész is megtéved egyik vagy másik szerepe fel fogásában és tanulmányozásában, — hiszen tévedni emberi dolog, — de ritkán fog rontani végkép ekkor is; legtöbbnyire pedig úgy fog játszani, ha hivatottja pályájának, hogy maga a művészet gényusa is javálva mosolyog játékára. — Általában nem egy-két, hanem több szerep előadásából, szükség megítélnünk a színészt.

Vannak esetek, mikben szükségből, vagy ármányból, vagy csak hibás szereposztásból is kénytelen a színész oly szerepben lépni fel,

mely egyéniségével nem egyezik, vagy éppen ellenkezik azzal; mert nem születünk mindenre egyformán. Ha például a hősnék szerepeiben kitűnő Kántornéval vagy szintén azokban jeles Jókainénkkal, érzelő szerelmes lánykát, vagy viszont a kedélyes nagybátyákat remekül adott Szentpéteryvel, a szenvedő és lágy érzelmű szerepekben oly feledhetlen Lendvay-Latkóczynéval, hős szerepet játszathatnának, meglehet nem rontanák el végkép szerepeiket, de kitűnőt sem nyújthatnának azokban. Ezért a szerepek mindenkori helyes kiosztását főgondjául szükség fogadni az igazgatóságnak. Így másrésről nem ritka azon eset is, hogy a szerep maga találja meg emberét. Olykor csekély színész is, egyes szerepeket vagy jeleneteket várakozáson felül játszik; mint mondani szokták: a vak tyúk is talál néha búzaszemet. Emlékezem, hogy a „Király-leány és koldusnő“ című darabban, az udvari hölgyet jelentéktelen színésznő, Learban a didergő Tamást csekélyebb színész, közmegelégedésre adták volt.

Vannak ugyan nehezebb tanulmányozási szerepek, — különösen azok, mik élesen nincsenek vonalozva (marquirozva) s ezért nehezebb előadásúak. Úgy van ezekkel a színész, mint a festész a fiatal női arcokkal, miket nehezebben talál, mint az erősen redőzött öregeket; — de a legkisebb szerep sem nélkülözheti a tanulmányozást. Ezért nem a szerep tekintélyét vagy hálás-voltát, hanem

azt kell számba vennünk: miként adta azt elő a színész? Gyakran egy inas vagy korcsmáros szerepében, oly jeles lehet a színész, mint másik a miniszterében. E részben leginkább azon része szokott ámulni a közönségnek, melyet csak a darab meséje és eseményeinek kifejtése érdekel, mely abban együtt játszik a színészekkel, megkönnyezi a darab hőse szerencsétlenségeit, alig várja, hogy lezúratván a gyűlöletes cselszövő, megkönnyüljön lélekzete.

Óvakodják a színész bármi mozdulattal elárulni a nézők előtt, miként ő érzi, tudja, hogy csak szerepet játszik, és nem ugyanazonítja magát annak személyével, nem ámult be annak jellemébe és körülményeibe; mert ez esetben vége a közönség ámulatának is. Ezen maga elárulása a színésznek, leginkább vígjátékokban tapasztalható, mikben nem ritkán sejteni vagyunk kénytelenek, hogy a jellem, melyet a színész előad, nem komoly sajátja neki és érezteti velünk öntudatosságát abban, hogy ő csak mulattatásra játssza a bohócot. Ezáltal elvesz nagyrésze a comical hatásnak, a gyermeteg (naiv) szerep pedig egészen. A vígjáték comicuma azon részének, melyet nem situatiók idéznek elő, egészen és egyenesen a sajátta fogadott jellemből kell kifolyni. Emlékezem, hogy az 1833. évi budai színész-társaságnál többször kelle figyelmeztetnem a víg szereplőket. E tekintetben Szentpéterynek utolérhetetlen volt,

ezért a magasabb comicumban párja nem egyhamar fog akadni!

Ember- és világismeret a színészi képzettségnek alapjai. Az elsónél fogva tudni fogja követni az indulatok legcsekélyebb változatait is az emberi szívek redőibe; s tudni fogja, hogy az indulatok nem szökdösnek rögtön ellenkezőségekre, például: a harag kedélyes nyugalomra, a szerelem gyűlöletre, hanem átmeneti phasisokon mennek keresztül. Az utóbbinál fogva pedig nem fogja feledni, hogy az indulatok kitörései sokképen különböznek, a személyek világi állásaihoz és műveltségi fokaihoz képest; s másképen tör ki egy magas állásúnak haragja, mint a toborzóé, a főrangú delnöé, mint a kofáé. E részben Kántorné, több darabban, különösen Essexben, szép, követendő példát nyújtott.

Az indulatok legzajosabb kitörésénél sem szabad feledni a színésznek, hogy a színpad nem tűr semmit, mi a szemet, vagy fület sérti. Nem tűri az a rikoltást, ordítózást, tagok torzítását, szemfelforgatásokat, kezekkel szilaj hadazást, hajtépést, haldoklói erőszakos csuklást, hörgeést, földön hempergést sat., mikkel a színész a túlprózai élethűséget, valódiságot igenis hatásossá tenni kívánja. E részben olykor jelesebb színészeink is botlanak. Ritka tehetségű elhúnyt jeles Lendvayknak olykori haldoklásai sem valának e túlhajtástól mentek.

Színészeink, különösebben színésznőink közt nem ritka az eset, hogy a hiúságnak hajlók fel-

áldozni, különösen öltözködésben a szerep jellemét, s inkább kívánnak a színpadon tetszelgő nők, mint tetszelgő színésznők lenni. Am legyen, hol a szerep jelleme mást nem parancsol! De ízléses öltözködést (nem pompást, drágát érték), mindenestre egyik fő előnyének és tulajdonának tartom a színésznőnek. Hollóssy Cornélia, Lendvay-Latkóczyné és Bulyovszkyné öltözködéseik mindenkor kellemesen hatottak a nézőkre.

Nagy előnye a színésznek az érces hang, milyen volt a Bartháé, s a színésznőnek a csengő, lesímuló női organ, milyen volt egykor a Lendvaynéjé, és milyen már gyermeksege óta a Bulyovszkynéjé. Nagy szerencse színészekre és színésznőkre nézve, a tájszójárástól mentesség, az oly helyes hangozás (accentuatio), mely nem az ország egyik vagy másik tájszójárásaival, hanem az irodalommal öltve kart, ejti a szóttagokat. Hazánkban alkalmasint a miskolci és zempléni hegyaljai szöejtések a legbiztosabbak, melyek azonban a szépirodalom remekei utáni kiképzést nem rekesztik ki. — A szavalásról csak annyit jegyzek meg ezúttal, hogy a színész gondosan kerülje a monotóniát, a hamis páthost, a párbeszédekben (dialógokban) pedig ne hagyja messze, csak nemesítse a fesztelen társalgási hangváltozatokat.

Végre alphája és mellőzhetetlen föltétele a színész jeles játékának és érdemének, ha egykor úgy, mint máskor, tudja szerepét, s a sűgóra nem szorul. Különben elő nem készítheti

az indulatokat, figyelme megoszlik, kapkod és érthetetlenül szaval. Ekkor a néző kapja kalapját, és morogva hagyja oda a színházat. Ily hanyagságon kapathattak olykor jelesebb színészeink is, kiknek hamvaiknak kedvezek. Leginkább oly darabokban történik az, mely már többször adatván, a színész benne fölöslegesen véli a memorizálást, és sűgő segítségével át-búni remél; vagy oly alkalmakkal, midőn közbejött mulatozások vették el kedvét és idejét a szerep betanulásától. De felednie a színésznek sohasem volna szabad, hogy a közönség oly tiszteletes testület, melynek irányában folytonos kegyelettel tartozik; s annak elébe szerepnemtudással lépni fel, a valódi szemtelenségek sorába tartozik. Azonban azon számos évek alatt, mikben nemzeti színházunknak sűrűbb látogatója voltam, alig emlékezem, hogy személyzetének jobbjai, nevezetesen Szentpétery, Egressy, Lendvay, Szilágyi, Jókainé, Komlóssy Ida, Lendvayné, Buljovszkyné, sat. valaha szerepeiket nem tudva léptek volna föl; mi szép kegyeletre mutat, úgy a közönség, mint saját hírnevök iránt.

Sokat lehetne még a színész kellő megítélése tárgyában felhordani; de ezúttal, figyelem-ébresztésül, legyen ennyi elég. Csak ezekből is láthatni fogja közönségünk, hogy a színészi önképzés nem könnyű dolog, s kiváló méltatást érdemel; azért kivívott babérjától nem kell őt mellékes tekintetekből megfosztani. Másfelől a színész is érteni fogja: mily cél és eszközök

állnak előtte? Az avatott s képzettség szép pontjára vergődött színművész pedig nem fogja elbízni magát, nem fogja feledni azon emlékeztetésemet, melyet már máskor is érintettem, hogy a művészet égisz érő lajtorja, melynek több-kevesebb fokain fölhághatni ugyan; de mindnyájan szinte az égisz nem; ezért a színművész ne azon lajtorjafokokra sandítson, mikén már túlhágot, hanem azok után sóvárogjon, mik még fölötte állanak.

A NEMZETI SZÍNÉSZET VISZONTAGSÁ- GAI, S MAJDAN MEGALAPÍTÁSA PESTEN HITELES ADATOK ALAPJÁN

A nemzeti színészet történelmét, már többektől megírva bírjuk; azonban annak azon része, mely különösebben pesti viszonyait illeti, események, időszakok, sőt szempontok tévesztéseivel is, különféle versiókban forog a közönség között. Birtokában lévén az erre vonatkozó hiteles adatoknak és okleveleknek, azoknak rendezésével és közlésével nem véltem hasztalan fáradságot tenni.

Valamint a hazai vándorszínésztársaságok időnkinti befogadásaiban és pártolásaiban a többi megyék felett, eleitől fogva különösebben Abaúj, Borsod, Fejér és Bihar vármegyék tüntették ki magokat: úgy a magyar színészetnek a hon szívében, Budapesten lehető letelepítésére s állandó megalapítására nézve, minden hazai testületek felett, Pest megyét illeti a kosszorú. Igaz, hogy az központiségénél fogva, némi kötelezettsége is volt; de tudjuk, hogy a kötelesség nem mindenkor jár karöltve a hazafiúi buzgóssággal és áldozatkészséggel ott, hol erszényt nyitni kell, s még ritkábban a kitartó szilárd türelemmel ott, hol ismételt kísérletek,

megfeszített fáradoalmak, gyakori hajótörést szenvedtek. Pest megyénél nem hiányzott sem ama buzgóság, sem eme ernyedetlen kitartás.

Már a magyar színészet bölcsőjének, 1790-i ősön, Pest megye volt az, mely hathatós pártfogása, a helytartótanácshoz benyújtott ajánlása és a német színház bérlőjének, Unwerth gróffal történt közbenjárása által, Kelemen László színtársasága számára, kieszközölte az előadhatási engedélyt. 1791-ben újra Pest megye eszközölt ki, a helytartótanács és pestvárosi tanács útjain, a társaság részére engedélyi szerződést Unwerth gróffal; Pest megye gyűjtött segélyezéseket az előadásokra, és kibérelt avitt színhely fölszerelésére, 1793-ban pedig Pest megye szólítá fel a hon többi megyéit, a magyar színészet pártolására, s ez ügyben a nádorhoz és helytartótanácsához teendő újabb folyamodásra, minek ideiglenesen óhajtott sikere is lőn.

Az 1807-iki országgyűlés alkalmával, Pestre vándorlott színésztársaságot; Vida László és Kulcsár István igazgatásaik alatt, ismét Pest megye vette pártfogása alá, s nyolc évig részint saját erszényéből, részint segélygyűjtésekből tengette a társaságot. Ez részint az országúton, a Hacker-féle teremben, részint az úgynevezett rondellában (Pest hajdani kerítése egyik még állt gömbölyű bástyájában) tartotta előadásait. Ezen rondellában láttam az első magyar játékszíni előadást „Atilla és Buda“ című szomorújátékban, és noha azon fe-

szesség, mellyel főkép a hős szerepűek még akkor játszottak, sértőleg hatott rám, maga a nemzeti előadási nyelv, kellemesen villanyzott fel s óhajtatást költe bennem megérhetni azt, hogy egykor saját alkotású darabom adhatnék a magyar közönség előtt.

1815-ben elrontatni határoztatván a rondella s Pest megye nem tarthatván fenn tovább keblében a társaságot, azt díszítményeivel, ruha- és könyvtárával együtt, meleg ajánlás mellett, Borsod megyéhez, Miskolcra küldé át.

Ezen társaságnál kitűnők voltak: Kántor, elhírhedt komikus, kis alacsony, barna, csöndes, szelíd kedélyű férfiú; kinek komikai előadásaihoz annyira szokva volt a közönség, hogyha szükségből hős, vagy más komoly szerepekben lépett fel, a legbúsabb jeleneteknél is kacagásra fakadt megszólalására. Figyelmeztetése ez is az igazgatóságra nézve, arra, hogy a közönség kedvenc komikusait, komoly szerepekben léptetni fel óvakodjanak. — Murányiné (Lefèvre Terézia) azon szerepekben, mikben lány nőiség és szenvedés voltak a fő jellemvonások és alapok, kitűnő volt; azonban, mit csak ő nála tapasztaltam, különös volt játékában az, hogy szerepét nemcsak játszotta, hanem azokba érzelmei teljességével ámult be annyira, hogy szemeiből záporoztak a könnyek, s az érzés néhol csaknem elfojtá szavait. Olykor, midőn nővéreimmel, kik nagy kedvelői valának a színháznak, Pesten mulatván, néhányan a színésztársaságból előadás után nálunk vacsoráltak. Mu-

rányiné még mindig potyogó könnyekkel ült az asztalnál, s csak idő-vártatva engesztelődven ki színházi bánatából ehetett valamit. — Déryné (Széppataky Rózsi) ezen társasághoz érkezett, ha nem csalódom, 1812 táján, s Murányinénál szállt meg. Szikár, sáppadt lyányka volt, kit akkoriban hajlók valánk hecticától féltetni, azonban később szép terjedelemre nőtte ki magát. Rekedtes beszédéből sem gyaníthatá senki azon bájteljes hangot, mellyel később elbűvölte közönségét. — Czagányiné (Juliska) Vida alatt és előbb, annyiban első énekesné volt színpadunkon, hogy több, vagy legalább jobb nála akkoron nem volt. Apróbb daljátékokban, mint Aranyidő, Jinkle és Járíró, Csörgösipka, sat. énekelt egyes egyszerű áriákat minden actio nélkül, művészietlen, de kellemes hanggal. — Sáskáne jeles színésznő volt, de sok páthosszal játszott. Szép karjai és lábfejei levén, azokra sokat tartott, s játékában szerette észrevétetni ezen előnyeit.

Pest megye folytonosan célzatban tartván egy nemzeti színháznak Pesten lehető fölállítását, 1815-ben Kulcsár István ajánlatára megvette 45.772 forinton a Jüttner és Deron-féle Hatvani-utcai telket, színházi telekül, annak kifizethetésére nézve később, 1823-ban és 24-ben felszólította a többi megyéket is, melyek közül némelyek küldtek is segélyezéseket. Azonban miután építkezésre pénz nem volt, a város pedig folytonosan megfizettette a heverő telektől járt adót, a vételár még ki nem fizetett na-

gyobb részének évenkénti kamatai is fölemész-
tendők valának a telek egész értékét, és a színházi kis pénztár erejét: a megye ezen teleknek eladatását határozta el.

Az 1828. január 15-iki közgyűlésen, Kulcsár István írásban ellene mondott a telek eladatásának, azt adván elő, hogy a telket tulajdonképen ő vásárolván meg, azt csak oly feltétel alatt engedte a megyének által, hogy azon nemzeti színház építtessék. A megye a dolog felvilágosítását színházi küldöttségére bízta. Ez az 1828. február 4-iki közgyűlésre leadott tudósításában azt adta elő, hogy a telek még máig is Jüttner és Deron neveikre áll átírva, hogy Kulcsár Istvánról szó sincs a vételi szerződésben, s így neki a telekhez semmi joga. Azonban a telek eladása, úgymond sürgető szükséggé vált; mert a vételárból a megye még 37.448 frttal tartozik és a színházi pénztárban nincs több, mint 521 frt 55 kr. 6 darab arany és 1 darab kétforintos tallér készpénzben, 4000 frt kötelezvényben. És így, miután Cziráky Antal gróf már a mult évben 45.000 frtot ígért a telekért: úgy vélekedik a küldöttség, hogy azt odaadni lehessen, sőt kellessen.

A megye Festetics János grófot és Péchy Ferencet küldvén ki kebeléből, ezek által a telekeladási szerződést a fenntisztelt gróffal megkötötte, ezen szerződés által még a vételár tőkéjét sem kapván teljesen vissza. S mennyit emésztettek fel 13 év alatt a kamatok és adó!

A telek eladatása után, még azon év augusztus 26-án tartott közgyűlésen, Borsod, Heves, Gömör, Fejér, Nógrád és Somogy megyék, miután, úgymond, most már egy Pesten építendő színházhoz semmi remény, visszakövetelték a telek megvételére és építésre általok küldött segélyzéseket, különösen Borsod megye azt adván elő, hogy Miskolcon szintén színházat épít. Pest megye meghallgatván színházi küldöttsége kimutatásait és véleményét, azt válaszolta a megyének, hogy Pest megye éppen nem tett le színházépítési és alapítási szándékáról; de különben is a küldött segélyzések, fizetett adók és kamatok által csekélységre olvadtak le; s megtartotta, jövőre kedvezőbb alkalom reményében, színházi pénztára számára a segélyzések maradványit, azt határozván irántok, s a telek árából fennmaradt összeg iránt, hogy azok biztos helyre kölcsönöztetvén ki, kamataikkal időnkint megjelenő színésztársaságok segélyeztessenek, maga a tőke csorbíthatlanul maradván fenn, egykori színházépítésre.

Azonban az akkori alispánnak hibájából a színház pénzei oly úri embernek kölcsönöztettek ki, ki azokat egy idegen ajkú színésznőre költötte el, s a pénzeket csak évek után, a kamatok nagy részének híjával fizette vissza.

1819-ben, 20-ban és 21-ben ismét jelentek meg Pesten színésztársaságok, s inkábbára a „Fekete sas” utcában tartottak előadásokat, hol a közönség gyakran oly gyér volt, hogy alig kongott 25—30 egyén a színteremben. Valódi

mártírság volt a társaság dolga. Annak hőse Czelestin, régi feszes modorú játszása mellett is, egyike volt hajdani jobb színészeinknek. Kár, hogy a társaság kisszámú személyzete miatt, gyakran oly szerepeket is volt kénytelen elvállalni, melyek elhízott testével és tagbaszakadt természetével nem igen fértek össze. Így emlékezem, hogy egy előadás után, Czelestin csárdást járt. Ő maga egyre izzadt és törülközött, a terem avitt padlózatja pedig annyira recsegett testének terhe alatt, hogy azt minden percben beszakadástól féltettük. Ezen társaság is igénybe vette Pest megye pártolását.

1827. év vége felé az erdélyi énekes társaság jött fel Pestre, s a nagy színházban adott inkább daljátékokat elő. Égből lecseppent, meglepő jelenet volt ez a budapesti magyar közönségre nézve, mely alig hallott valamit egy keletkezett magyar operai társaságról. A magyar dicsőségre féltékenyebb rész szorongó kebelével nézett az első előadás elébe; tartott az idegenajkúak gúnyjától és netalán füttyeitől. Dobogó szívvel léptünk be mi is, én és Szemere Pál rokonom, a színházba. Zsúfolva tele volt az, nemcsak magyar, hanem idegenajkú nézőkkel is. Az előadás folyamával mindinkább fozlott aggodalmunk, a ki-kitörő zajos köztetszés öröme ragadt bennünket, s arcainkon öröm könnyek peregtek alá. Egypár előadás után megfordult a kocka, s az idegenajkúak kezdtek féltékenyek lenni a közönség kegyére. Egyik operában Dérynének együtt lépett fel, a később

szép hírre vergődött Minknével (akkor még Schveitzer L. asszonnyal) s ez nem kis remegések közt játszott, az ünnepeketni kezdett magyar primadonnával, ki csakugyan — tán nemzeties-kedvezés is járulván hozzá — kivívta fölötte a köztetszést.

1829-ben, 30-ban és 31-ben Balla Károly társasága működött, s többnyire a Beleznaykert teremében tartotta előadásait. Ezen teremben oly szűk volt színpadjok, hogy hős szerepekben, actio közben, csaknem könyökeikkel lökdösték egymást. Ezen társaság volt mind előadásra, mind — egy-kettőnek kivételével — személyzetére leggyöngébb magyar színésztársaság, melyet valaha láttam. Csak azon bodajki volt csekélyebb nála, melyet 1839-ben láttam, s mely a fogadó szemetes teremében, egy olaszfal és egy ágyterítő segélyével szín-, dal- és táncelőadásokat tartott, s csak egy férfiből és egy nőszemélyből állván, a nő egy gyertyát tett ki a terem padozatjának közepére, s a férfi amannak kommandószavai után járta a csárdást. Csillag, lánc, hatvágás sat. kiáltozott a nő, s a férfi járta a kikiáltott figurákat. Mi fürdővendégek unalmat kívánván úzni, seregestől mentünk el ezen színészeti satirába, még nagyobb unalom alá, de csak egy estve, elég volt a jóbul ennyi.

Czelestin társasága, Pesten 1825-ben még egyszer megfordult, vele volt a jeles Székelyné is; de csak háromszor vagy négyszer (Templa-

riusokban, Régi pénzekben, sat.) lépett fel a nagy színházban s tovább ment.

A nemzeti állandó színház építtetésének és nemzeti színészet megalapíttatásának tulajdonképeni korszaka 1831-ik év végével kezdődött. Tudniillik: 1831. ősz elején, Pest megye állandó színházi küldöttségében, Széchenyi István gróf is részt kezdvén venni, indítványára a küldöttség, azon javaslatát terjeszté a megye elébe, hogy Pesten a nemzeti színház építése, nemzethez illő helyen és dísszel, részvényesek útján eszközöltessék. A megye elfogadván e javaslat elvét, a nemes gróf a küldöttség felszólítására 1832-ben írta meg a „Magyar játékszínről” címzett munkáját.

Az ezen munkában kifejtett elveket, általában elfogadván és pártolván a megye, Széchenyi gróf, ki már akkor pestvárosi százados is volt, a magyar színészet számára egy díszes telek kieszközlésére fordította gondját, és még azon évben, vagy legalább 1833 elején megajánltatott az neki a várostól, s jóváhagyás végett a szépítő bizottmányhoz terjesztetett fel. Pest városa ezen ajánlata akkoriban vagy a harmincad telkére, vagy ha ez sokaltatnék, egy a Dunaparton kijelölendő alkalmas telekre szolt. A telek később, mint tudva van, a Dunaparton jelöltetett ki, s mint Széchenyi gróftól magam hallám, 800 □-ölből állott, azonban ez évi legújabb határozatában a város azt csak 600 □-ölből állottnak ismeri el. Van-e erről hiteles adat a város archivumában,

vagy a boldogult gróf hátrahagyott irományai közt? nem tudom. Valószínű, hogy a közbejött újabb telekfölmérések okozhattak tévedést a nemes városnál; mert a 600 öl, egy nemzet méltóságához illő, s minden kellékekkel és mellékes épületekkel ellátott színház építésére valóban kevés. A Hatvani-kapun kívüli, mostani színháztelek 941 □-ölből áll, s noha sok hiányzik még rajta a mellékes épületekből, mégsem mondható bőnek. Továbbá én már a Szigeti által 1858-ra szerkesztett nyugdíjnaptárban 800 □-ölesnek tettem a dunaparti telket, ezt pedig nem az ujjamból szoptam, hanem akkori régi jegyzeteimből írtam ki.

A megye mindaddig Széchenyi terve és kinyerendő díszesebb telke mellett buzgott, míg nem közbejött körülmények más fordulatot adtak intézkedéseinek. Első körülmény az volt, hogy 1833. év nyár végével a kassai színésztársaság Pestre jöven fel, pártfogásért Pest megyéhez folyamodott, melynek közbenjárása által nemcsak a budai, akkoron éppen üres színházat nyeré meg másfél évre (egy arany évi fizetés mellett), hanem a megye pénzt is gyűjtetett számára, igazgatójául pedig engemet nevezett ki, azonban pesti lakásomnál fogva távolabb esvén a társaságtól, Budán lakott Döbrentei Gábort kértem ki magam mellé; s közösen, telhető buzgósággal, noha nem mindenkor egyező nézettel vittük a társaság kormányzását.

Összegyűjtött pénzünk s főkép a pesti közönségnek áldozatos buzgósága — mely távolság s

olykori időjárás dacára is, szorgalmasan látogatta előadásainkat — eléggé jó módban tartottak fenn bennünket, mindaddig, míg nem a megye tekintélyesebbjeinek le nem győzhetett kívánságára, táncosnőket kelle hozatnunk Bécsből, kiknek fizetések s érdeket fenn nem tartott mutatóványaik — minthogy sem alkalmas balettmesterünk, sem táncdarabjaink, sem kellő zenészeink nem valának — mindinkább csökkentették kis pénztárunk erejét.

A második körülmény az volt, hogy 1832. évi októberben Földváry Gábor, egy ritka erélyű férfiú — ki ha célt tűzött ki maga elébe, nem igen válogatott az eszközökben — választván meg második alispánnak, ő vette át a színházi küldöttség elnökségét. Ő némi idegességgel viseltetett Széchenyi gróf iránt, úgy vélekedvén felőle, mint előttünk többször nyilvánítá, hogy monopolizálni kívánja a hazai vállalatokat.

A harmadik körülmény 1834. nyár elején adta magát elő. Tudniillik: Ezidőtájtban a budai színésztársaság vezértagjai, abbeli aggodalmukat nyilvánítván előttem, hogy félő, nehogy a pesti közönség, az őszi esős és téli Duna-zajlasi időszakokban, végre is megsokálja az átjárást, s árván hagyja színházunkat, Megyeryvel és Telepyvel, mint mondani szokás, nyakunkba vettük Pest városát, keresve valami alkalmas udvart vagy pusztát telket, hová ideiglenesen, valami könnyűszerű földel alá költöztethessük át budai zsenge Tháliánkat. Akad-

tunk is egypárra, nevezetesen: a régi vásár-
piacon, a Mosonyi-féle szegletháznál állapod-
tunk meg. De a tulajdonosok ennél és másutt
bérbeadásról hallani sem akartak. Azonban a
kutatásnak mégis az a jó eredménye lett, hogy
mindnyájan epedő szemeket veténk a Hatvani-
kapu előtt álló Grassalkovich-féle magtárra és
szeglettelekre, és ennek birtokunkba-keríthetése
óhajától nem bírtam megválni többé. Terhesen
ennek eszméjétől mentem fel a megyei közgyű-
lésre, melyen Földváry Gábor alispán elnökölt.
Itt megpillantván egyik táblabíróját a megyé-
nek, és Grassalkovics herceg direktorát, Buja-
novics Lukács urat, egy eszme villant meg
agyamban. A herceg akkora igen szorongat-
tatott hitelezői által. A megye vonakodott
végrehajtani az ellene hozott elmarasztaló íté-
leteket, azon okból, hogy az akkora divatba
jöni kezdett partiálisokról hazai törvényeink
semmit sem tudnak. Reményeltem, hogy a her-
ceg, hálából kész leend, ha fölkéretik áldozatra,
s nem is csalatkoztam reményemben. Megsűg-
tam az alispánnak nézetemet, ez még az ülés
alatt egy levélkét nyújtott át a direktornak; ki
is a közbenjárást nekünk ülés után készséggel
ígervén meg, már egypár hét múlva — nem
levén akkor az alispán Pesten — azzal az ör-
vendetes hírrel lépett be hozzám, hogy a her-
ceg a nemzeti színház számára átengedte egy
részét a kívánt teleknek; nem ugyan a szögle-
tet, de mégis alkalmast szomszédságában an-
nak, mely későbbi fölmérés szerint 941 ölet tett.

Én azt adván Bujanovicsnak elő, hogy a megye Rendei a szeglet-telket óhajtották, úgy mint amely a rajta álló magtár könnyűszerű átalakítása által, a megye színházi pénztára szegénységéhez képest sokkal alkalmasabb: tisztelt director úr velem együtt azonnal a helyszínére jött, a magtárt kinyitotta, s meggyőződven afelől, hogy a magtárt 20—25 ezer forinttal, alkalmasan lehetne színháznak szerelni fel, megígérte ennek kieszközlését is. Azonban Földváry alispán még aznap visszatérven Tassról, Bujanovics úr nem szólván a szögletelekről semmit, bejelentette neki a herceg ajándékát; s az alispán nem levén értesítve Bujanovics újabb ígéretéről, a megye nevében megköszöné a hercegnek az ajánlott telekrészt. Sok okom van hinni, hogyha az alispán kissé késik az ajándék megköszönésével, a herceg a szeglettelket sem fogta volna megtagadni a megyétől. A herceg ajándéka 1834. június 14-én tartatott közgyűlésen jelentetett be a vármegyének.

A budai színésztársaság folyvást aggódván és nyugtalankodván bizonytalan jövődjé iránt: most már telek levén, Telepy a társaság nevében, egy mintegy 14—16 ezer forintra menő költségvetéssel, és egy kis ideiglenes színház tervével együtt, folyamodást nyújtott be a megyének. A megye elhatározta ugyan az ideiglenes színház építését, de a tervet, különösen a csekély anyagok tekintetéből kicsinylette; s egy alkalmasabbnak építhetése végett,

a szükséges költséget, sorsjáték és actiákból kívánta megszereztetni. A sorsjáték terve, engedély-nyerés végett fölterjesztetett, s annak előleges költségeire egyes ajánlatok tétettek.

Azonban az ideiglenes színház építése, több közbejött akadály miatt elhaladt. Egyfelől a tervezett sorsjátéktól a várt engedély megtagadtatott; másfelől: Széchenyi gróf és pártja napról-napra biztatgatták magukat és a megyét, a várostól nyert díszesebb teleknek, a szépítő bizottmánytól érkezendő jóváhagyásával. Ezekhez járult azon körülmény is, hogy Pest városa 1834. évi októberi közgyűlésén, készségét jelentette be a megyének, egy magyar, nem ugyan pompás, de alkalmas színház építésére; sőt ezen színház építését maga jogának követelte.

Mindezeknél fogva az építés egész 1835. évi augusztusi közgyűlésig haladt el. Ekkor már mint a budai színésztársaság igazgatója, két-ségbeesvén a dunaparti díszesebb telek ki-nyerhetése iránt — melynek jóváhagyása már két éven túlhaladt — noha mindég ezen díszesebb telek mellett harcoltam volt; továbbá féltvén a szép haladásnak indult társaság jövődjét, mely kivált a téli hónapokban inséggel, sőt feloszlással fenyegette azt; magam szólítottam fel a társaság vezér-tag-jait, különösen Telepyt, köztük alkalmasint a legügyesebb fogalmazót, hogy nyujtsanak be egy folyamodást a megyére, kérelemmel és tervvel, egy oly ideiglenes színház mi-

előbbi építése iránt, a Grassalkovich-féle telken, melyet mindenkor könnyűszerrel conservatoriummá lehessen átalakítani, vagy más színészeti célra használni fel. A folyamodás az említett közgyűlésen megtörtént, s a tagok nemcsak egy 43 ezer váltóforintra ment költségvetést és tervet mellékeltek hozzája, hanem benne hazafias buzgósággal arra is ajánlkoztak, hogy az építés megkezdésének esetére, készek a következő húsvétig, bérlésök és szerződésök tart. lemondani a megye segélyezéseiről (hónaponként 1500 v. frtról), bármi sanyarúan kellessen is tengődniök.

Ezen folyamodásra az 1835. évi augusztusi közgyűlés nem fogadta ugyan el a társaság áldozatos és nemes ajánlkozását, de végképen elhatározta az építést, elfogadván a 43 ezres tervet, s oly ideiglenes színház javaslatát, melyet a díszesebb színház építtetése esetére más színészeti célra könnyűszerrel lehessen átalakítani. Az építéssel a színházi küldöttség, különösebben annak elnöke, Földváry Gábor bizatott meg. Ez, amint a közgyűlésből oszlottunk, kimenőben ekként nyilatkozott az ideiglenes szóra: már azt majd én látom meg: ideiglenest építenek-e, vagy valami mást? — Az építésbe 1835. szept. 28-án csakugyan belefogtak.

Csalatkoznék az, ki azon hiedelemben volna, hogy Pest megye területileg véve, a színház ügyére nézve antagoniában állt Széchenyi

István gróffal; s mintegy kiragadá kezei közül a díszesebb, állandó színházat. Pest megye sohasem tekintette s nem is kívánta tekinteni a hatvani-kapun kívüli színházat másnak, mint oly ideiglenesnek, mely míg a díszesebb állandó színház fölépül, — mi mindenestre több évet igényel — a szép kiképzésnek indult színésztársaságot felfogadhatta, s amannak fölépülésével könnyen más színészeti célra fordíttathassék. Így értelemben nyíltan kifejezett szavakkal határozta el a megye, ezen 1835. augusztusi közgyűlésében az építést, ily értelemben nyilatkozott több más határozataiban, sőt nyomtatott hirdetményeiben is, ily tekintetből fogadta el a 43 ezer v. frtos csekély tervet, s a fentebbi nézetek szerint bízta meg küldöttségét, és alispánját az építéssel. Még akkor is, midőn 1835 ősszel, a dunaparti díszesebb telek iránt a jóváhagyás megérkezett, s azt a nádor ő felsége 1836. febr. 29-én a megyének hivatalosan tudtára adta, a megye — mely a Hatvani-kapun kívüli színházat már félig fölépíttette volt — kijelentette, hogy a színházat csak ideiglenesnek kívánja tekinteni, sőt négy hétre fel is függesztette építését, bevárni kívánván: történik-e azalatt a diéta részéről biztosítás és megnyugtató, az állandó színház építtetésére nézve? Ez azonban az 1832/6. diétáról elmaradván, Pest megye újra folytatta színháza építését, melyet a

magyar színészetre nézve, bár csak ideiglenesen is, több évre szükségesnek ítélte.

A színház 1837. augusztus 22-én nyitott meg. Ezen időelőtti megnyitásnak, néhányan a választmányban ellene voltunk, részint azért, hogy a színház udvara még tele volt építési anyagokkal, mik miatt a Főherceg díszhintaja be sem hajtathat vala abba, a színházat nyers szag és új festékek, mázak bűze tölté el, s a lépcsők is csak nagyjából valának beillesztve; részint pedig azon tekintetből, hogy primadonnánk, Kántorné, Kolozsvárott vendégszerepelvén, annak megjötte bizonytalannak mutatkozott. Azonban a többség buzgóságos hevenye, különösen azon reményből is, hogy a megnyitás hatalmasan villanyozandja fel a közönséget részvétre, melyre a színház ügyének, a hátralevő tartozások kifizethetésére, és még hiányzó felszerelésekre nézve, szükség van, — győzött minden akadályon és aggodalmon, s elhatározott a megnyitás, de olyformán, hogy ezen augusztusi megnyitás csak ideiglenes legyen, a tulajdonképeni ünnepélyes megnyitás pedig, 1838. évi József-napra, Ő fensége névünnepeire halasztassék el. Azonban ekkor az árvíz közbejött veszélye ezen ünnepélyes megnyitást megghiúsította.

Kántorné után háromrendbeli levél küldött Kolozsvárra, s az utolsó azon nyilatkozzal, hogyha a kinyitás előtti héten vissza nem tér, többé a pesti színésztársaság tagjául

tekintetni nem fog. Kántorné, ki, miként értesült a választmány, még az első levél után szerződött Kolozsvárt néhány előadásra, nem jelent meg! Helyét Laborfalvy Róza (Jókainé) közmegelegedéssel pótolta, s a választmány által egy díszüdvözzel tiszteltetett meg. Kántorné kimaradása nem kis veszteség volt a nemzeti színészetnek; de a választmányt e részben kárhoztatni nem lehet.

Ruhatárunk akkori szegénysége okozá, hogy a színház nem valami pompás hazai darabbal nyittatott meg.

A fentebbi hiteles adatokból kitetszik, hogy a Hatvani-kapun kívüli színház építésében egyedül azon hiba követtetett el, hogy az részint hazafias buzgóságból, részint megelőzött viták és tusák ingerültségéből, több mint ideiglenesnek építtetett, miáltal a díszesebb telken eszközözlendő s nemzethez illő színház építése sok időre háttérbe szoríttatott, s a már kijelölt és törvénybe is iktatott dunaparti telket későbbi bonyolódásba hozta. Azonban tagadni nem lehet, hogy a Hatvani-kapun kívüli színház, több évet nyert meg a nemzeti színészet ügyének, és haladásának, s annak fejlődését hatalmasan segítette elő; valamint meg kell vallani azt is, hogy Zitterbarth építőmester, szerencsés volt ebben egy alkalmas és otthonos színházat állítani elő, mely legalább jelenleg még, képes kielégíteni és befogadni közönségünket.

Tudva van, hogy Pest városa a pestmegyei színház fölépítése után már fölöslegesnek vélvén a Dunaparton kijelölt színházi telket, azt a dunagőzhajózási társaságnak adta el, s ez újabban ezen telket a Tudom. Academiával cserélte meg. Azonban a nemes város igazságos volt, a történt visszakövetelésre, ez évben önkényt elismerni a nemzeti színészet jogát, s vagy újabb telket ajánlott a réginek helyébe, vagy pénzbeli kárpótlást. Reményleni sőt következtetni lehet, hogy az országos színészeti bizottmány, a nemzeti színészet ezen jogát, a körülményekhez képest érvényesíteni fogja.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ*

Oldal

<i>A bűvös vadász</i>	49
Akadémia L. Magyar Tudós Társaság	
Anschütz	62
Aranyidő	83
Attila és Buda	69, 81
 <i>Bájrózsa</i>	 69
Balla Károly	87
Bánk bán	69
Baranyi Péter	67
Bartha János	56, 62, 63, 67, 77
Bartháné	67
Bécsi udvari színház	47
Beleznay-kert	87
<i>Belizár</i>	66
Bérlet	31, 35—41, 68
Bosco	49
Budai színész társaság	54, 75, 89—92, 93
Bujanovics Lukács	57, 91, 92
Bulyovszkyné	77, 78
 Conservatorium L. Színésziskola	
Czagányiné	83
Cziráky Antal gr.	84
Csokonay József	67
<i>Csörgősipka</i>	83

* A szindarabokat dőlt betűvel jeleztük.

Déryné	60, 61, 83, 86
<i>Don Sebastian</i>	38
Döbrentei Gábor	54, 58, 89
Dreyschock	40
Egressy Gábor	73, 78
Egri János	67
Erdélyi énekes társaság	86
<i>Essex</i>	76
Fáncsy Lajos	67
Festetics János gr.	84
Földvály Gábor	57, 58, 59, 90, 91, 92, 94
Gályné	67
Grassalkovich herceg	57
Grassalkovich-telek	56—59, 91, 94
Hacker-terem	81
Helyárok	68
Hivatal Anikó	65—66, 67, 74, 77, 78
Hollósy Cornélia	77
Igazgató	10—12, 20—23
<i>Jinkle és Járikó</i>	83
Jókainé L. Laborfalvi Róza	
József nádor	55, 69, 81, 95, 96
Jutalomdíjak	19—20
Jüttner és Deron-féle telek	83, 84
Kaczér Ferenc	67
Kántor Gerzson	82
Kántorné	59, 60, 61, 66, 67, 74, 76 96—97
Kassai társaság L. Budai színésztársaság	
Kelemen László	81

Oldal

<i>Királyleány és koldusnő</i>	74
Kis János	67
Komlóssy Ida	78
Kovácsné	67
Közönség	27—28, 46—48, 69—71, 89—90
Kulcsár István	81, 83, 84
Külföldi színészek	44—46
Laborfalvi Róza	66—67, 74, 78, 97
Latkóczyne L. Hivatal Anikó	
<i>Lear király</i>	73, 74
Lefèvre Terézia L. Murányiné	
Lendvay Márton id.	76, 78
Lendvayné L. Hivatal Anikó	
<i>Lumpaci Vagabundus</i>	56, 69
Magyar Tudós Társaság	19, 20, 69, 98
Mayer Antónia	67
Mayer Katalin	67
Megyeri Károly	49, 56, 61, 65, 67, 73, 90
Mészáros Anikó	67
Minkné	87
Miskolci színház	85
Mogyorósy Nina	67
Molnár József	13
Murányiné	60, 82, 83
Műsor	69
Nagy József	67
Nemzeti Színház 10, 20, 24, 27, 28, 29—53, 57, 78,	
88, 93—96	
Nyugdíjintézet	16—19, 27, 49
Opera	12—13, 52, 86
Országos színházi küldöttség	10, 27

Pály Elek	63—65, 67
Parázsó János	67
Parázsóné	60, 67
Péchy Ferenc	84
Pergő Czelesztin	86, 87
<i>Régi pénzek</i>	88
Rehákné	60
Rondella	81, 82
Sáskáné	83
Schiller	17
Schveitzer L. L. Minkné	
Shakespeare	63
Somogyi Sándor	67
Somsich Pongrác	58
Széchenyi István	58, 59, 67, 88, 89, 90, 93, 94
Székelyné	60, 87
Szemere Pál	86
Személyzet	23—27
Szentpétery Zsigmond	51, 73, 74, 75, 78
Szentpéterné	67
Széppataky Róza L. Déryné	
Szereposztás	73—74
Szigeti	89
Szilágyi	78
Szilágyi Lilla L. Bulyovszkyné	
Színésziskola	14—15, 43, 46, 94
Szöllősy Lajos	67
Telepy György	56, 57, 61, 67, 90, 92, 93
Telepyné	67

Oldal

<i>Templariusok</i>	87
Tóth István	67
<i>Tündérvilági leány</i>	69
Udvarhelyi Sándor	13
Unwerth Emánuel gr.	81
Várady	67
Váradyné	67
Várszínház	54—69, 81—89
Vendégszereplés	16, 45—47
<i>Vérnász</i>	69
Vida László	81, 83
Wesselényi Miklós	62
Wirdisch	55
Wirdisch Katalin	67
Zitterbarth	97
<i>Zrínyi</i>	69

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
Fáy András színészeti tanulmányai	4
Nyílt szó az országos színház ügyében	9
Apró figyelmeztetések Nemzeti Színházunk körül	29
A magyar színészet multjáról	54
Hogyan kell megítélni a színészt?	70
A nemzeti színészet viszontagságai, s majdan megalapítása Pesten, hiteles adatok alapján	80
Név- és tárgymutató	99

Felelős kiadó : Dr. Staud Géza.

18. Péterfy Jenő dramaturgiai dolgozatai. Harmadik sorozat. Ára 1— P.
19. Péterfy Jenő dramaturgiai dolgozatai. Negyedik sorozat. Ára 150 P.
20. Pázmány világa. Ára 4— P.
21. Tragédia magyar nyelven. Az Sophocles Electrájából nagyobb részre fordítottatott Pesti Bornemisza Péter deák által.
Ára 1— P.
22. Riedl Frigyes: Vajda, Reviczky, Komjáthy.
Ára 250 P.
23. Berzsenyi Dániel: A magyarországi mezei szorgalom némely akadályairul. Ára 1— P.
24. Régi magyar folyóiratok szemelvényekben. Athenaeum, Életképek, Hölgyfutár.
Ára 150 P.
25. Barcsay Ábrahám költeményei. Ára 2— P.
26. Riedl Frigyes: Madách. Ára 2— P.
27. Madách Imre levelezéséből. Ára 150 P.
28. Horvát István Magyar Irodalomtörténete.
Ára 150 P.
29. Magyar reneszánsz írók. Ára 2— P.
30. Greguss Ágost: Írói arcképek. Ára 4— P.
31. Karacs Ferencné Takács Éva válogatott munkái. Ára 150 P.
32. Verseghy Ferenc: Rikóti Mátyás. Ára 250 P.
33. Vachott Sándorné: Rajzok a multból. Em-lékiratok. (Szemelvények.) Ára 150 P.
34. Szeged a régi magyar irodalomban.
Ára 150 P.
35. (Kisdi Benedek) Cantus Cathelici 1651. I.
Ára 350 P.
36. Sopron a régi magyar irodalomban.
Ára 2— P.
37. Riedl Frigyes: Vörösmarty Mihály élete és művei. Ára 3— P.
38. (Kisdi Benedek) Cantus Catholici. 1651. II.
Ára 350 P.

39. (Kisdi Benedek) Cantus Catholici. 1675. es 1703. III. Ára 3-50 P.
40. Báró Wesselényi Miklós naplójából. Ára 1— P.
41. Péterfy Jenő: Magyar irodalmi bírálatai. Ára 2— pengő.
42. Riedl Frigyes: Kölcsey Ferenc. Ára 2— P.
43. Riedl Frigyes: A magyar dráma története I. Ára 2— P.
47. Riedl Frigyes: Mikszáth Kálmán. Ára 1-50 pengő.
52. Bessenyei György: Galant levelek. (Sajtó alatt.)
53. Bessenyei György társasága. (Sajtó alatt.)

Az országos érdeklődést keltett sorozatot a legfelsőbb kulturális hatóság is szívesen támogatja.

A V. K. M. 30.449/932. V. ü. o. sz. alatt melegen ajánlja a M. I. R. köteteit a középiskolai tanári könyvtáraknak,

660—02—90/1931. sz. alatt a kereskedelmi iskolák és tanító-, valamint tanítónőképzőintézetek tanári könyvtárainak.

54. FÁY ANDRÁS:

SZINÉSZETI TANULMÁNYAI

Kiadta a budapesti VIII. ker. áll. Zrinyi [Miklós gimnázium ifjúsága. VIII. o. tanítványaival sajtó alá rendezte dr. Staud Géza tanár.

Ára 1-50 pengő.